

Traditie of Verandering?

DE HANDELSE PROCESSIE ALS UITING VAN
SAAMHORIGHEID, TOERISME EN IDENTITEIT

Debbie Nijssen | Masterscriptie | 15-06-2018

Prof. Dr. A.M. Koldewij

Dr. C.M.A. Caspers

Radboud Universiteit Nijmegen

Master Tourism and Culture

S4331702

Inhoudsopgave

Introductie	3
Hoofdstuk 1: Bedevaart in onderzoek en literatuur	8
Spirituele bedevaartsoorden	11
Bedevaart in Nederland	12
Onderzoek naar motivaties	13
Hoofdstuk 2: Geschiedenis Nederlandse bedevaart en de Handelse Processie	16
Handel als bedevaartsoord	18
Historie van de Handelse Processie	22
Motivaties voor bedevaart	24
Hoofdstuk 3: Resultaten interviews	27
Valkenswaardse pelgrims	27
Processie liederen	29
Spanningen tussen de groepen	30
Toerist versus Pelgrim	31
Hoofdstuk 4: Resultaten enquête	34
Grootste motivaties	34
Verschillende motivaties uitgelicht	37
Relatie tussen motivaties en leeftijd	39
Acht categorieën Post en Pieper	43
Conclusie	48
Spanningen	49
Toeristen en pelgrims	50
Bibliografie	52
Bijlagen	55
Bijlage 1: Lied 'Kinderen van Maria'	55
Bijlage 2: Lied 'Naar 't Handels Oord'	56
Bijlage 3: Transcripties interviews	58
Bijlage 4: Enquête	67
Bijlage 5: Intentie Handelse Processie 2018	68

Introductie

Het is een bekend fenomeen in Nederland: de secularisering en het teruglopen van het aantal religieuze bezoeken aan kerken in Nederland. Vooral de Rooms-Katholieke Kerk heeft het zwaar en ziet het ledenaantal terug lopen. Toch is er één onderdeel van de katholieke traditie dat nog niet aan belangstelling heeft ingeboet, maar juist aan populariteit wint: de bedevaart. Deze van oorsprong middeleeuwse activiteit krijgt in de huidige samenleving steeds meer belangstelling van jong en oud. De bekendste christelijke bedevaart van deze eeuw is die naar Santiago de Compostela in het noorden van Spanje. Deze route wordt doorgaans te voet afgelegd, in zijn geheel of alleen het laatste stukje. Ook de bedevaart naar Rome en Vaticaanstad is populair onder hedendaagse pelgrims. Daarbij kan een bezoek aan de Sint-Pieterskerk en kerken in Rome niet ontbreken. Niet alleen pelgrims maar ook niet-religieuze personen en toeristen hebben deze bedevaartsplaatsen hoog op hun 'bucketlist' staan.

Ook bedevaarten of processies dicht bij huis winnen aan belangstelling in onze huidige samenleving. Een van de grootste katholieke bedevaarten in Nederland is de Handelse Processie, de voettocht van Valkenswaard naar Handel. Deze bedevaart naar de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Handel wordt al vanaf het jaar 1768 afgelegd in het voorlaatste weekend van juni. Dit is een bedevaart gericht op het vereren van de Heilige Maagd Maria en het vragen om vergeving van de zonden en om genezing van ziekten en kwalen. De Handelse Processie bestaat nu al 250 jaar en elk jaar nemen meer pelgrims deel. Vorig jaar waren er 1500 deelnemers. De organisatie, het Broederschap der Handelse Processie, organiseert sinds 1918 de bedevaart en heeft zijn handen vol aan het organiseren. Vooral het regelen van de huifkarren waar voedsel op wordt vervoerd en het vastleggen/reserveren van de route door de grote straten van Eindhoven en omstreken vereisen enige planning. In Valkenswaard is de Processie een grote traditie en men zegt ook wel dat 'iemand geen echte Valkenswaard is, als hij of zij niet mee heeft gelopen in de Processie'. Dit geeft de levendigheid van de traditie aan.¹

Tegenwoordig zijn het echter niet alleen rooms-katholieken die meelopen met processies of bedevaarten. Ook 'seculiere' mensen, personen die niet verbonden zijn aan een kerk, en spirituele mensen van de new-age beweging lopen mee. Zij lopen met andere intenties de bedevaart dan praktiserende rooms-katholieken. Tevens doen steeds meer jongeren mee aan bedevaarten. Zij doen dit vooral voor de gezelligheid en de sportieve prestatie. Dit doet de vraag rijzen of er spanningen ontstaan tussen de verschillend soortige pelgrims voor, tijdens of na de bedevaart. Wat vinden de religieuze pelgrims van de 'toeristen' en niet-religieuze mensen die meelopen? Is het acceptabel dat menigeen met een ander doel of andere intentie meeloopt? En wat vindt de organisatie hiervan? Hoe wordt met deze eventuele spanningen omgegaan? Is het woord 'bedevaart' in de huidige samenleving aan een nieuwe definitie toe?

---

¹ Paul Verhees, *Gemerts Erfgoed: in het licht van nu* (Gemert: 'Heemkundekring De Kommanderij Gemert', 2016), 95.

Twee belangrijke auteurs die geschreven hebben over bedevaarten in Nederland zijn Peter Jan Margry en Charles Caspers. Hun boek *101 Bedevaartsplaatsen in Nederland* uit 2008, de Databank *Bedevaart en Bedevaartsplaatsen in Nederland* (Meertens Instituut), en hun vierdelige naslagwerk *Bedevaartplaatsen in Nederland* vertellen over de vernieuwde interesse in bedevaarten in Nederland. Vanaf de jaren zeventig is deze bloei ontstaan en is het internationale en nationale netwerk van bedevaart routes en pelgrimspaden uitgebreid. Margry en Caspers definiëren bedevaart of pelgrimage als ‘een religieus geïnspireerde individuele of collectieve tocht naar een heilige plaats. Daarbij wordt vaak gedacht aan een ontdekking van wie men zelf ten diepste is. Maar het bereiken van de heilige plaats staat voorop.’² Deze definitie van bedevaart en pelgrims wordt in deze scriptie aangehouden.

Deze definitie past bij de motivaties van pelgrims in het verleden om op bedevaart te gaan. Mensen gingen vroeger op bedevaart om genezing en kracht te zoeken bij een ‘heilige’ plaats. Mensen hoopten van hun zonden en kwalen te kunnen worden genezen door specifiek op deze plek te bidden tot God, Maria, de apostelen of een speciale heilige. Op sacrale plekken of dichtbij heilige relieken zou de kracht van God sterker zijn dan op een andere willekeurige plek. Toch zijn er, zoals net vermeld, vandaag de dag ook mensen die met niet-religieuze / niet-devotionele redenen meedoen met een bedevaart. Zij lopen deze tocht vooral vanwege het ontdekken van de eigen identiteit, het sportieve karakter van een tocht en het genieten van de natuur. Kunnen we deze bedevaarten dan toch nog zo blijven noemen of zou een andere term beter zijn zoals bijvoorbeeld ‘seculiere bedevaarten’?³

Volgens Margry en Caspers hebben verschillende ontwikkelingen in de afgelopen vijftig jaar een rol gespeeld in de groeiende behoefte aan bedevaarten. Enkele ontwikkelingen zijn bijvoorbeeld de groeiende invloed van media en het steeds belangrijker worden van spiritualiteit en tradities. In de media wordt steeds meer aandacht besteed aan hedendaagse bedevaarten. Daarom kennen meer pelgrims en toeristen de plekken, wat tot een verhoogd bezoekersaantal leidt. Spiritualiteit heeft betrekking op de huidige behoefte van de mens aan religie en zingeving. Volgens Margry en Caspers heeft de bedevaart een minder kerkelijk karakter gekregen. ‘Deze verandering sluit aan bij de groeiende interconfessionele of zelfs non-confessionele vraag naar individuele of groepsgewijze spirituele (wandel)tochten en staat daarmee verder af van de katholieke heiligencultus’, concluderen de auteurs.⁴

Een gevolg hiervan is dat ook andere organisaties zoals de VVV's en de ANWB zich gaan toelagen op het uitzetten van bedevaart routes en wandeltochten. Het Nederlands Genootschap van Sint Jacob, dat bedevaarten naar Santiago de Compostela regelt, distantieert zich juist van een specifiek religieuze identiteit en wil een zo groot mogelijk publiek bereiken voor wandelingen naar Santiago. Hierin is dus al te zien dat de bedevaart tegenwoordig door veel mensen niet perse met religie verbonden wordt. Niet-religieuze organisaties gaan zich bemoeien met de van oorsprong religieuze traditie van bedevaart.

---

² Peter Jan Margry en Charles Caspers, *101 bedevaartsplaatsen in Nederland* (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008), 11-13.

³ Margry en Caspers, *101 bedevaartsplaatsen in Nederland*, 13-18.

⁴ *Ibidem*, 35-40.

Hierdoor worden meer mensen bereikt en nemen meer mensen het initiatief om bedevaartsplaatsen te bezoeken.⁵

Qua kennis over de Handelse Processie is vooral het boek *Kinderen van Maria: De Bedevaart van Valkenswaard naar Handel* van Henry Mélotte en Peter Lathouwers uit 1993 erg belangrijk. Dit boek is geschreven in opdracht van het Broederschap der Handelse Processie. Het behandelt de bedevaart en de geschiedenis van Handel zelf. Ook worden enkele liederen beschreven en wordt verteld hoe de Mariadevotie zich heeft ontwikkeld in Nederland en Handel. Tevens zijn meningen opgenomen van enkele pelgrims die jaarlijks meelopen met de Processie. Dit geeft een goed beeld van de ervaringen, emoties en herinneringen van de pelgrims uit 1993 en daarvoor. Hierbij zijn ook veel foto's opgenomen die een goed beeld schetsen van de bedevaart in zijn huidige vorm. Zo wordt verteld dat het voedsel op voedselkarren wordt meegenomen en dat vele pelgrims in de nacht van zaterdag op zondag bij de lokale bevolking in Handel blijven slapen.

Uit dit boek blijkt ook dat traditie en saamhorigheid de twee belangrijkste aspecten zijn van deze bedevaart. Traditie is voor de pelgrims erg belangrijk en zij zien liever niets veranderen. Het karakter van de bedevaart zou hetzelfde moeten blijven en niet mogen veranderen naar huidige maatstaven. Vooral de liederen die gezongen worden tijdens de Processie geven een grote status van traditie en nostalgie aan. Deze liederen stammen vaak al uit het begin van de twintigste eeuw en worden nu nog gezongen. Zo zei een pelgrim in 1993: 'De liederen zijn oud en soms versteend, maar nog niet versleten. Ik geloof niet dat ze ooit veranderd moeten worden. Velen kennen de woorden en melodie uit het hoofd, wat erg prettig is tijdens het lopen.'⁶ Voor hen is het zingen dus een belangrijk aspect van de bedevaart. Dit benadrukt de saamhorigheid tussen de pelgrims. Veel mensen vinden het eveneens fijn om tijdens de tocht met mensen te praten en oude bekenden te ontmoeten. De bedevaart is dus ook een sociaal gebeuren.

In dit boek over de Handelse Processie wordt echter niet gesproken over eventuele conflicten tussen de religieuze en seculiere pelgrims of de oude en jongere pelgrims, terwijl in andere Nederlandse en internationale literatuur hier wel aandacht aan wordt besteed (zie hoofdstuk 1). Daar wordt soms gesproken over spanningen tussen toeristen en pelgrims. Daarom wordt in dit onderzoek gekeken naar de motivaties van de pelgrims in de Handelse Processie en hoe deze in relatie staan tot elkaar. Komen de motivaties overeen en is er een eventueel conflict zichtbaar tussen motivaties? Zijn de motivaties uit het verleden vergelijkbaar met het nu? Uit deze vragen komt de volgende onderzoeksvraag: Hoe verhouden de verschillende motivaties van de pelgrims in de Handelse Processie zich tot elkaar?

Met dit onderzoek wordt gepoogd informatie toe te kunnen voegen aan de wetenschappelijke discussie over de toename van het aantal pelgrims en de relatie tussen de verschillende motivaties van pelgrims. Er speelt in de wetenschap immers een debat over de begrippen 'pelgrim' en 'toerist' en in hoeverre zij

---

⁵ Margry en Caspers, *101 bedevaartplaatsen in Nederland*, 40-45.

⁶ Henry Mélotte en Peter Lathouwers, *Kinderen van Maria: De Bedevaart van Valkenswaard naar Handel*, (Valkenswaard: Broederschap der Handelse Processie, 1993), 163-164.

overeenkomen. Door te kijken naar de motivaties van de verschillende pelgrims en in hoeverre deze motivaties in conflict zijn met elkaar, kan bijgedragen worden aan dit debat. Wellicht dat de begrippen toerist en pelgrim in de Handelse Processie nauw bij elkaar komen. Ook kan dit onderzoek iets toevoegen aan de informatie over de Handelse Processie in de moderne tijd. Daarnaast kan de relatie tussen de religieuze en seculiere pelgrims in deze bedevaart gebruikt worden voor casestudies over andere bedevaarten in Nederland en Europa.

Voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van primaire bronnen en secundaire literatuur. Deze primaire bronnen zijn voornamelijk krantenartikelen uit de twintigste eeuw en orale bronnen zoals interviews met pelgrim die dit jaar meelopen. De krantenartikelen zijn voornamelijk geraadpleegd in het Gemeentearchief van Gemert-Bakel, waar ook het archief van Handel is opgeslagen. Tevens zijn primaire bronnen uit de Universiteitsbibliotheek van Nijmegen en het Katholiek Documentatie Centrum gebruikt en krantenartikelen van de krantensite Delpher.nl. De interviews zijn gehouden met het bestuur van het Broederschap, de pastoor van Valkenswaard en een aantal pelgrims die jaarlijks meelopen. Dit is gedaan om een beter beeld te krijgen van de relatie tussen religieuze en seculiere pelgrims enerzijds en oude en jongere pelgrims anderzijds. De resultaten van deze interviews zijn verwerkt in hoofdstuk 3. Ook is een enquête verspreid onder enkele pelgrims, waarvan de resultaten zijn verwerkt in hoofdstuk 4. De secundaire literatuur betreft voornamelijk informatie over bedevaarten in het verleden en over pelgrims en bedevaarten in de huidige samenleving. Boeken zoals *The Modern Pilgrim* en *Pilgrimage in Popular Culture* geven een goed beeld van de bedevaarten in de hedendaagse cultuur. Ook is naar literatuur gekeken over de groei van het aantal pelgrims en bedevaarten. Daarbij zijn boeken van het Broederschap der Handelse Processie geraadpleegd.

De verschillende hoofdstukken geven een antwoord op de onderzoeksvraag, zoals die hierboven is geformuleerd. Voor dit onderzoek zal verder gebruik worden gemaakt van de concepten 'Identiteit', 'Traditie' en 'Ervaring'. Voor veel pelgrims is de bedevaart een jaarlijkse traditie. Het is onderdeel van hun identiteit en leven. Daarom heeft deze bedevaart een grote rol in de identiteitsvorming van de dorpen Valkenswaard en Handel. In dit onderzoek zal dus ook worden gekeken in hoeverre deze traditie nog in stand is en of bepaalde aspecten veranderd zijn door de modernisering van de samenleving. Is de Handelse Processie nog wel een bedevaart of processie te noemen? Het concept 'ervaring' zal vooral betrekking hebben op de ervaring van de verschillende pelgrims en hoe zij andere pelgrims ervaren.

Uitgaande van de bovengenoemde methodologie van het onderzoek, zijn de hoofdstukken ingedeeld in een chronologische en thematische volgorde. In het eerste hoofdstuk zal de Status Quaestionis van het onderzoek verder worden uitgediept, evenals de methodologie en de wetenschappelijke en professionele relevantie. In het tweede hoofdstuk komt de geschiedenis van de Handelse Processie en het fenomeen van de regionale bedevaart aan bod. Hier wordt uitgediept hoe de bedevaart is begonnen en welke aspecten in de loop van de tijd zijn veranderd in de bedevaart. Daarbij wordt onder andere gekeken naar de motivaties van pelgrims in het verleden. Ook worden in dit hoofdstuk primaire bronnen besproken die in

het Archief van Gemert-Bakel en de Universiteitsbibliotheek van de Radboud Universiteit zijn gevonden en onderzocht. Dit betreft vooral krantenartikelen over de bedevaart van 1880 tot nu. Hoofdstuk 3 en 4 gaan in op de Handelse Processie in zijn huidige vorm door middel van interviews en enquêtes. Daar zal gekeken worden naar de relatie tussen de verschillende soorten pelgrims en hun motivaties, waarbij de tegenstellingen seculier/religieus en jong/oud centraal staan. Dit onderzoek sluit af met een conclusie die alle hoofdstukken met elkaar verbindt.

Hoofdstuk 1: Bedevaart in onderzoek en literatuur

Voordat de resultaten van de interviews en het verdere onderzoek zullen worden besproken, volgt hier eerst een kort overzicht van eerdere academische onderzoeken over de bedevaartcultuur in Europa. Vanaf het begin van de jaren tachtig van de twintigste eeuw is de bedevaart weer terug op de onderzoeksagenda in Nederland. Dit komt doordat begin jaren zeventig een hernieuwde interesse ontstond voor internationale bedevaarten, zoals die naar Santiago de Compostela. Bedevaart wordt nu bekeken vanuit een bredere interesse in het ontstaan van rituelen en de rol van traditionele liturgie in de moderne wereld. Dit leidt tot nieuwe vragen en onderzoek.⁷ Er wordt tegenwoordig meer onderzoek gedaan naar bedevaartcultuur en moderne vormen van pelgrimage vanuit verschillende disciplines, zoals het onderzoek aan de theologische faculteit van de Universiteit van Theologie en Pastoraat in Heerlen, gepubliceerd in 1998 in het boek *The Modern Pilgrim*.⁸ Dit onderzoek werd aan de ene kant gedaan door historici, etnologen en antropologen als Paul Post en aan de andere kant door een sociologen en religiewetenschappers zoals Jos Pieper en Rien van Uden.

In *The Modern Pilgrim* worden drie casestudies bekeken: Wittem, Lourdes en Banneux. Tijdens dit onderzoek zijn kwalitatieve interviews afgenomen bij pelgrims die naar één van deze drie plekken gingen in de jaren 1985 of 1987. In dit boek worden acht categorieën van motivaties om op bedevaart te gaan onderscheiden; hulp en assistentie, verdiepen van het geloof, genezen en traditie, reflectie, sociale motivatie, recreatie, nieuwsgierigheid en begeleiding. Een kritische noot bij deze motivaties is dat ze elkaar overlappen en dat pelgrims meerdere motivaties kunnen hebben. Ook kan de motivatie van de pelgrims tijdens de reis veranderen, verzwakken of sterker worden. Daar wordt in het onderzoek van Post, Pieper en Uden weinig rekening mee gehouden. Een van hun conclusies is dat jongere pelgrims andere motivaties hebben om op bedevaart te gaan dan oudere. De ouderen hebben vaker een religieuze motivatie en de jongeren of een meer recreatieve motivatie of ze gaan mee als begeleiding voor andere pelgrims.⁹ Eveneens komt naar voren dat tachtig procent van de pelgrims vrouw is en de gemiddelde leeftijd van de pelgrim zestig jaar. Vaak bezoeken zij meerdere bedevaartsoorden. De onderzoekers noemen dit de 'traditionele katholiek'. Kenmerkend voor deze groep is dat deze bedevaartgangers elke week loyaal naar de kerk gaan.¹⁰

In de internationale literatuur wordt verder ingegaan op het debat over de definitie van bedevaart en moderne vormen van bedevaart. De Amerikaanse antropoloog Victor Turner was in de jaren zeventig één van de eersten die de christelijke pelgrimage als een apart fenomeen definieerde. Hij onderzocht de groepsformatie en sociale relaties binnen een bedevaart. Bedevaart werd door hem gezien als een

---

⁷ Paul Post en Jos Pieper, *The Modern Pilgrim: multidisciplinary explorations of Christian pilgrimage* (Leuven: Peeters, 1998), 1.

⁸ Post en Pieper, *The Modern Pilgrim*, 1-16.

⁹ Ibidem, 44-48.

¹⁰ Ibidem, 43-44.

groepsfenomeen en een 'rite de passage' (overgangsritueel). Tijdens de bedevaart veranderen de sociale structuren en hiërarchie tussen de mensen. Er ontstaat volgens Turner dan voor even een speciale gemeenschap, een 'communitas', van pelgrims die afwijkt van de sociale structuren in het dagelijkse leven. In het normale leven is er namelijk een hiërarchie tussen de mensen. De een is rijker of belangrijker dan de ander. In een bedevaart is echter iedereen gelijk en voelt iedereen zich verbonden door hetzelfde gevoel, motivatie of doel. De bedevaart verandert dus voor even de sociale structuren in een groep. Vandaar dat Turner de bedevaart als een groepsfenomeen ziet. Na de bedevaart keert iedereen weer terug naar het dagelijkse leven. Deze stelling van Turner werd een leidende theorie in de culturele antropologie.¹¹ Peter-Jan Margry is het echter niet eens met Turner en zijn 'communitas'. Margry ziet bedevaarten als persoonlijke bezoeken met persoonlijke intenties en niet als een groepsfenomeen. Dit is zeker het geval bij seculiere bedevaarten zoals fan- en spirituele bedevaarten waarbij de seculiere pelgrims een sterke persoonlijke band hebben met de locatie, aldus Margry.¹²

Luigi Tomasi, hoogleraar aan de Universiteit van Trento, houdt zich in zijn artikel "Homo Viator: From Pilgrimage to Religious Tourism via the Journey" bezig met de verandering van bedevaart en religieus toerisme, die vooral in de laatste decennia zichtbaar is geworden. Volgens hem komt deze verandering voort uit ontwikkelingen in de toeristische industrie. Die maakt, samen met de ontwikkelingen op het gebied van infrastructuur, het namelijk mogelijk om naar allerlei plekken op de wereld te reizen in een korte tijd. Meer mensen kunnen dus religieuze plekken bezoeken. Volgens Tomasi hebben wij dus nog steeds de behoefte om religieuze plekken te zien, al dat niet met een religieuze intentie. Tegenwoordig zijn mensen niet alleen religieus maar ook spiritueel. Dit is terug te zien in de vele spirituele kloosters die elk jaar worden geopend omdat mensen behoefte hebben aan rust en vrede, die van oudsher daar gevonden kan worden. De bedevaart is dus tegenwoordig anders dan vroeger maar de intentie is hetzelfde, namelijk het zoeken naar een persoonlijke 'heilige' plek. Volgens Tomasi is om die reden de scheiding tussen religieuze bedevaarten en seculiere bedevaarten erg klein geworden.¹³

In de volgende alinea's zal het debat over de begrippen pelgrim en toerist worden besproken. Zijn deze begrippen met elkaar te vergelijken en wat is de definitie van de begrippen? In dit onderzoek zal om de verwarring tussen deze begrippen/personen te voorkomen, uitgegaan worden van vier begrippen; pelgrim, toerist, seculiere pelgrim en religieuze toerist. Deze begrippen komen nauw overeen en worden door veel onderzoekers anders geïnterpreteerd. In dit onderzoek is een 'pelgrim' een religieus iemand op een religieuze bedevaart en een 'toerist' iemand die zonder religieuze motivatie toeristische attracties

---

¹¹ Victor W. Turner en Edith L. B. Turner, *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives* (Oxford: Blackwell, 1978), 1-40.

¹² Peter Jan Margry, *Shrines and Pilgrimage in the Modern World: New Itineraries into the Sacred* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008) 20-24.

¹³ Luigi Tomasi, "Homo Viator: From Pilgrimage to Religious Tourism via the Journey," in *From Medieval Pilgrimage to Religious Tourism: The Social and Cultural Economics of Piety*, ed. William H. Swatos Jr. en Luigi Tomasi, (London: Praeger Publishers, 2002), 16-21.

bezoekt. De toerist bezoekt deze attracties uit nieuwsgierigheid, ontspanning of omdat hij of zij er geweest wil zijn. De toerist kan dus wel religieus zijn maar bezoekt deze attracties zonder religieuze motivatie.

Vandaag de dag overlappen de begrippen toerist en pelgrims nog wel eens en daarom zijn tevens de volgende twee begrippen hier van toepassing; 'seculiere pelgrim' en 'religieuze toerist'. Een seculiere pelgrim is iemand die een moderne vorm van 'bedevaart' loopt naar bijvoorbeeld een spiritueel oord of een graf van een muzikidool. Hij of zij loopt deze 'bedevaart' of reis niet met een traditioneel religieus motivatie (christelijk, islamitisch of joods). Een religieuze toerist is iemand die zowel religieuze plekken als toeristische plekken bezoekt, zoals iemand die de Sint-Pieterskerk in Vaticaanstad bezoekt, maar tegelijkertijd ook andere plekken in het Vaticaan wil zien met een toeristisch motivatie (nieuwsgierigheid). Hij of zij bezoekt deze plekken met een religieus én toeristisch motivatie.

Tegenwoordig beschouwen veel mensen zich 'pelgrim'. Door het grote aantal worden zij vaak op dezelfde manier benaderd als massatoeristen. De scheiding tussen pelgrim en toerist vervaagt en daarom identificeert Luigi Tomasi drie soorten religieus toerisme: toerisme naar 'heilige' plekken (O.L.V. Kerk in Handel), naar religieuze attracties (Sint-Pieterskerk in Rome) en naar religieuze festivals (Wereldjongerendagen).¹⁴ Deze scheiding tussen soorten religieus toerisme is ook wat geograaf Mary Lee Nolan beargumenteert in haar artikel. Bij religieuze attracties komen pelgrims de toeristen tegen die nieuwsgierig zijn naar de heiligdommen. Toeristen hebben echter andere verwachtingen dan pelgrims omdat zij andere motivaties hebben om deze plaatsen te bezoeken.¹⁵ Nolan komt in haar artikel tot de conclusie dat 'religieuze toerist' een beter toepasbare term is dan 'pelgrim'. In haar optiek zijn pelgrims altijd ook toeristen omdat ze ook toeristische attracties bezoeken. Daardoor heeft de term 'religieuze toerist' een minder theologische en traditionele lading dan 'pelgrim', aldus Nolan.¹⁶

Bij sommige plekken, zoals het Vaticaan, is het lastig vast te stellen of het een religieuze of toeristische plek is. Hier ontmoeten pelgrims en toeristen elkaar dan ook, maar vaak zijn zij zowel toerist als pelgrim; een religieuze toerist dus. Het kan soms zijn dat de toerist naar een plek gaat en daardoor gelovig wordt en dus pelgrim. Bovendien gedragen pelgrims zich als toerist als ze met een reisorganisatie meegaan naar een bedevaartsoord om daar te bidden en rond te kijken. Wat nu al gebeurt is dat kerken speciale plekken toewijzen aan gelovigen om te bidden, weg van de toeristen. Dit scheidt de toeristen van de pelgrims. Dit onderscheid is ook terug te zien in het al dan niet verbieden van het maken van foto's in een kerk en het verzoek aan bezoekers om zich gepast te kleden in een kerk. Niet alleen de wetenschappelijke wereld houdt zich dus bezig met het onderscheid tussen toeristen en pelgrims.¹⁷

---

¹⁴ Tomasi, "Homo Viator," 18.

¹⁵ Mary Lee Nolan, "Religious sites as tourism attractions in Europe," *Annals of Tourism Research* 19, issue 1 (1992): 69.

¹⁶ Nolan, "Religious sites as tourism attractions in Europe," 70-72.

¹⁷ Ibidem, 72-76.

SPIRITUELE BEDEVAARTSOORDEN

Noga Collins-Kreiner, hoogleraar Geografie en Milieustudies aan de Universiteit van Haifa, onderzocht in haar artikel de verschuiving van religieuze naar meer seculiere vormen van bedevaart, die de afgelopen decennia heeft plaatsgevonden. Zij vindt dat een bedevaart tegenwoordig een moderne seculiere reis is in plaats van een religieuze reis.¹⁸ Zoals al eerder vermeld, bezoeken namelijk ook mensen van de 'new age' beweging bedevaartsoorden voor een spirituele ervaring, aldus Ian Reader. Deze new age beweging ontstond in de twintigste eeuw en aanhangers kijken uit naar de komst van een 'nieuw tijdperk' van liefde en licht. Binnen de beweging kunnen ze zich hier op voorbereiden door te werken aan een eigen spirituele groei. De new age beweging is dus eigenlijk een verzamelterm voor nieuwe religies, esoterische filosofie (buiten de kerk en traditie) en alternatieve therapieën en leefwijzen. Aanhangers bezoeken bijvoorbeeld Glastonbury in Engeland en Sedona in de Verenigde Staten. Glastonbury was in de Middeleeuwen een belangrijke christelijke plek en Sedona een plek voor native Amerikaanse-Indiaanse cultuur. Toch worden deze plekken nu vooral geassocieerd met de new age cultuur.

De new age bewegingen zien deze plekken als 'heilige' plaatsen voor 'Gaia', de term voor 'Aarde', die als een levend wezen wordt beschouwd.¹⁹ Hoogleraar aan de Universiteit van Bath, Michael York, beargumenteert ook in zijn artikel "Contemporary Pagan Pilgrimages" dat huidige spirituele pelgrims naar sacrale plekken trekken. Zij bezoeken deze plekken, maar kijken tegelijkertijd naar toeristische attracties. Meestal reist dit type religieuze toeristen in hun eentje of met z'n tweeën, maar zelden in een groep. Dit is anders dan de traditionele christelijke pelgrims. Wel zijn 'spirituelen' net zo fanatiek met het bezoeken van religieuze plekken als christelijke pelgrims, aldus York.²⁰

Ian Reader is ook een van de onderzoekers die bedevaart niet per se religieus vindt. In zijn boek *Pilgrimage in Popular Culture* beargumenteert hij dat een bedevaart zowel religieus als seculier kan zijn. In de moderne tijd is de bedevaart juist vaker seculier en gericht op plekken die belangrijk zijn voor sport en entertainment. Helden zijn voor seculiere pelgrims net zo belangrijk als God is voor de religieuze pelgrims, beargumenteert hij. In zijn boek laat hij dan ook allerlei vormen zien van seculiere bedevaarten, zoals bedevaarten naar oorlogsgraven en naar Graceland voor Elvis Presley. Vaak wordt het woord 'bedevaart' ook in de media gebruikt voor seculiere vormen van pilgrimage. Het woord heeft dus in de huidige tijd een andere betekenis gekregen.²¹ Het aantal 'pelgrims', dus seculier en religieus, neemt sinds de afgelopen decennia toe omdat er meer transportmogelijkheden zijn en veel pelgrims op zoek zijn naar een nationale en culturele identiteit door de globalisering. Voornamelijk het zoeken naar identiteit blijkt voor veel

---

¹⁸ Noga Collins-Kreiner, "Researching Pilgrimage: Continuity and Transformations," *Annals of Tourism Research* 37, Issue 2 (April 2010): 440-441.

¹⁹ Ian Reader, "Pilgrimage growth in the modern world: Meanings and implications," *Religion* 37 (2007): 213.

²⁰ Michael York, "Contemporary Pagan Pilgrimages," in *From Medieval Pilgrimage to Religious Tourism: The Social and Cultural Economics of Piety*, ed. William H. Swatos Jr. en Luigi Tomasi, (London: Praeger Publishers, 2002), 148-151.

²¹ Ian Reader, "Introduction," in *Pilgrimage in popular culture*, ed. Ian Reader en Tony Walter (Hampshire: Macmillan, 1993), 5-22.

hedendaagse pelgrims op grote internationale routes een van de voornaamste redenen waarom zij een bedevaart doen, aldus Ian Reader.²²

BEDEVAART IN NEDERLAND

Tegenwoordig is er niet alleen een interesse in internationale bedevaarten maar ook in regionale oorden in eigen land. Volgens cultuurwetenschapper Paul Post en theoloog Ko Schuurmans kan er een onderscheid worden gemaakt tussen internationale ‘heilige’ plaatsen, nationale oorden en regionale oorden. Dit onderscheid maken zij duidelijk in het boek *Op Bedevaart in Nederland: Betekenis en toekomst van de regionale bedevaart*. Handel is een typisch voorbeeld van een regionaal bedevaartsoord waar mensen uit de omgeving naar toe komen. Deze plekken raakten in de jaren zeventig en tachtig in verval, terwijl de internationale bedevaartsoorden het goed deden. In de jaren negentig nam de interesse in regionale oorden weer toe door een groeiend regionaal bewustzijn, belangstelling voor traditie en historie en de behoefte aan liturgieën.²³

Als gekeken wordt naar de specifieke literatuur over de bedevaart in Nederland en Brabant, dan springt de vierdelige serie van Peter Jan Margry en Charles Caspers uit 1998 in het oog. Deze serie over de bedevaartsplaatsen in Nederland is verdeeld in de provinciën Limburg, Noord-Brabant en Noord en Midden-Nederland. Het vierde deel betreft een Addenda-index en Bijlagen. Deze serie is gemaakt in samenwerking met het Meertens Instituut voor Nederlandse Taal en Cultuur in 1992 om een volledig up-to-date database te maken van de Nederlandse bedevaartsoorden. In het deel Noord-Brabant, dat voor dit onderzoek relevant is, wordt eerst de geschiedenis van Brabant en de bedevaartcultuur uiteen gezet. Deze is in Brabant zeer sterk aanwezig omdat het altijd een katholieke provincie is gebleven. Ook werd duidelijk in dat onderzoek naar de Nederlandse bedevaartsoorden dat Brabant veel kleine bedevaartsoorden kent waar alleen omwonenden heen gaan. Deze kleine oorden werden niet in dat onderzoek meegenomen, alleen de oorden die pelgrims trekken van over de parochiegrens.²⁴ Meer informatie over de Nederlandse en Brabantse bedevaartcultuur wordt gegeven in het volgende hoofdstuk.

In het boek *101 bedevaartplaatsen in Nederland* van Peter Jan Margry en Charles Caspers wordt daarnaast een duidelijke afbakening gegeven van een bedevaartsplaats. Een bedevaartsoord moet aan de volgende vijf criteria voldoen; er moet een specifieke, in principe vast verankerde, sacrale locatie of ruimte zijn; de mensen bezoeken deze plek uit religieuze motivatie; de bezoekers van deze plek richten hun aandacht op een bepaald cultusobject; de plek heeft een traditie van een reeks van jaren, decennia of eeuwen; de bezoekers moeten een bepaalde afstand afleggen en bovenal een mentale en geografische grens

---

²² Reader, “Pilgrimage growth in the modern world,” 214-215.

²³ Paul Post en Ko Schuurmans, ed, *Op Bedevaart in Nederland: Betekenis en toekomst van de regionale bedevaart* (Kampen: Uitgeverij Gooi en Sticht: 2006), 9-14.

²⁴ Peter Jan Margry en Charles Caspers, *Bedevaartsplaatsen in Nederland: Deel 2: Provincie Noord-Brabant* (Amsterdam: Meertens Instituut, 1998), 7-10.

overschrijden om de 'heilige' plek te bereiken.²⁵ De laatste jaren wordt door onderzoekers gekeken naar andere 'heilige' plekken zoals spirituele festivals, oorlogsmonumenten en seculiere heiligdommen. Deze plekken ondergaan een zo geheten 'sacralisatie', een proces waarbij toeristische attracties worden gemarkeerd als quasi religieuze heiligdommen. Dit zijn dus sociale constructies van de mens. Het woord 'bedevaart' wordt daardoor ook vaker gebruikt in seculiere contexten in de moderne media en literatuur.²⁶

Sinds een paar jaar is er een intentiecommissie die onderzoek doet naar de Handelse Processie in zijn huidige vorm en naar de toekomst van de Processie. In hun verslag leggen ze enkele belangrijke aspecten bloot. Zo merkt de commissie op dat er een duidelijke teruggang te zien is in de deelname aan de eucharistie tijdens de Processie, wat de enige officiële kerkelijke activiteit is. Er is dus veel minder aandacht voor het sacrale dan vroeger. Hierdoor kan het zijn dat de Processie meer een 'folkloristische tocht' wordt, aldus de commissie. Hiermee wordt bedoeld dat de Processie meer een volksgebruik wordt zonder religieuze motivaties. Bovendien moet er gekeken worden naar het woord 'bedevaart' voor de Handelse Processie en de 'pelgrims'. Zien zij zichzelf als 'pelgrims' of meer als 'deelnemers'? Is bedevaart nog wel het juiste woord voor de Processie?²⁷ En is de Processie wel een goed woord voor dit evenement? Een processie is immers een 'omweg van gelovigen om een kerkgebouw of bedevaartsoord heen'. Hierbij worden dus niet de grenzen van de eigen parochie overschreven, wat bij de Handelse Processie wel gebeurt. De tocht vanuit Valkenswaard naar Handel is meer een bedevaart. Het is echter de vraag hoeveel deelnemers nog meelopen voor een religieus motief en of de Processie dan nog wel een bedevaart is.²⁸

Naar deze problemen gaat de commissie de komende jaren onderzoek doen in samenwerking met het Broederschap om de traditie van de Handelse Processie levend te houden. Het is niet de bedoeling dat de bedevaart straks niet meer aansluit bij de wensen van de deelnemers maar het Broederschap wil ook niet dat de Processie folklore wordt.²⁹ Het onderzoek in dit verslag sluit hierbij goed bij aan doordat de interviews en de enquêtes een beter beeld geven over de leeftijd van de deelnemers en hun motivaties. Dit kan de commissie gebruiken in hun onderzoek naar de gewenste toekomst van de Processie.

ONDERZOEK NAAR MOTIVATIES

Uit de hier boven kort genoemde debatten en discussies in het wetenschappelijke veld over bedevaartcultuur kan worden geconcludeerd dat de onderzoekers nog geen consensus hebben bereikt over bijvoorbeeld de begrippen 'pelgrim' in relatie met 'toerist', 'religieus toerisme' en 'seculiere bedevaarten'. Sommige wetenschappers zeggen dat seculiere bedevaarten niet bestaan omdat een

---

²⁵ Margry en Caspers, *101 bedevaartplaatsen in Nederland*, 14-15.

²⁶ Collins-Kreiner, "Researching Pilgrimage," 444-445.

²⁷ Martien van Meijl, ed., *De Moederintentie van de Broederschap der Handelse Processie* (Valkenswaard: De intentiecommissie, 2013), 8-10.

²⁸ "Grenzen overschrijden," Nederlands Genootschap van Sint Jacob, geraadpleegd 25 mei, 2018, <https://www.santiago.nl/grenzen-overschrijden/12618>.

²⁹ Meijl, *De Moederintentie*, 8-10.

bedevaart altijd religieus is. Anderen richten zich juist meer op de seculiere vormen van bedevaarten die vooral in de hedendaagse samenleving te zien zijn. Voor dit onderzoek zal een onderscheid worden gemaakt tussen de vier begrippen (pelgrim, toerist, seculiere pelgrim en religieuze toerist) zoals hierboven is gedaan.

Dit onderzoek is relevant op een paar punten. Ten eerste kan dit onderzoek bijdragen aan het wetenschappelijke debat tussen pelgrims en toeristen. Door te kijken naar de motivaties van de pelgrims in de Handelse Processie kan worden vastgesteld of zij meer pelgrim of toerist zijn of dat er juist geen scheiding te zien is. Veel onderzoek naar dit onderscheid is voornamelijk gedaan in internationale literatuur en internationale bedevaartsplaatsen. Door juist te kijken naar een Nederlands regionaal oord, kan de discussie verder op gang worden gebracht in hoeverre dit onderscheid te maken is in het algemeen en specifiek in Nederlandse bedevaarten. Dit kan door informatie over kleine bedevaartsoorden en hun pelgrims toe te voegen aan het algemene debat.

Daarnaast is er sinds 1993 weinig onderzoek meer gedaan naar de Handelse Processie. Toen stonden de motivaties saamhorigheid, traditie, geloofsuiting en sportiviteit centraal. Is dit nu nog zo en wat is er in deze vijftwintig jaar veranderd? Hoe denken de pelgrims nu over de bedevaart? Heeft de moderne samenleving hun mening over bedevaarten veranderd of houden ze juist nog meer vast aan hun bijzondere traditie? Dit onderzoek zal door middel van interviews en enquêtes een beter beeld geven van de Handelse Processie vandaag de dag. De informatie uit dit onderzoek kan daarna worden gebruikt voor andere casestudies over regionale oorden in Nederland of in het buitenland. In hoeverre verschillen zij met internationale en grote bedevaartsoorden? Is Handel te vergelijken met Lourdes qua motivaties van pelgrims?

Voor dit onderzoek naar de motivaties van pelgrims in de Handelse Processie zal daarom gebruik worden gemaakt van kwalitatieve maar ook kwantitatieve methoden. Daarbij worden de acht categorieën van Post en Pieper gebruikt en getoetst bij de pelgrims. Is er een verschil zichtbaar tussen jonge en oude pelgrims? Met welke motivatie of intentie lopen de meeste mensen deze Processie? Er zal eveneens aandacht besteed worden aan de ervaringen van de pelgrims. Voelen zij zich anders dan de eerste keer dat ze meeliepen? Zijn zij meer pelgrim of juist meer seculiere pelgrim? Ook zal in het licht van het debat dat Victor Turner in de jaren zestig startte in dit onderzoek gekeken worden naar de Processie als een groepsgebeuren of als een persoonlijke missie. Uit het boek *Kinderen van Maria* bleek dat mensen in 1993 ook mee liepen omdat hun burens dat deden en omdat het hele dorp mee liep.³⁰ Willen deze mensen zelf wel mee lopen en hebben zij nog een persoonlijke relatie met het religieuze aspect van de Processie? Dit onderzoek naar de motivaties kan hopelijk meer licht werpen op dit idee van 'communitas'. Tevens zal door middel van interviews met de organisatoren gekeken worden naar eventuele spanningen tussen pelgrims en toeristen. Merken de organisatoren iets van de toename van toeristen in hun Processie? Of is dit bij de Handelse Processie niet aan de orde omdat het een te kleinschalige processie is? Handel is namelijk als

---

³⁰ Mélotte en Lathouwers, *Kinderen van Maria*, 163-164.

bedevaartsoord niet groot en ook niet echt internationaal bekend. De relaties tussen pelgrims en toeristen zal hier anders zijn dan in grotere oorden zoals Lourdes of Santiago de Compostela.

Met dit onderzoek wordt ook gepoogd een bijdrage te leveren aan de samenleving door te kijken naar de relaties tussen pelgrims en belangrijke motivaties. Wellicht dat de organisator, het Broederschap, kan inspelen op de belangrijkste motivaties van de pelgrims om nog meer aan te sluiten bij de persoonlijke wensen van de pelgrims in de Handelse Processie. Als uit dit onderzoek blijkt dat saamhorigheid of het zingen van liederen een belangrijke motivatie is, dan kan het Broederschap hier wellicht rekening mee houden. Ook kan de historische informatie in dit onderzoek worden gebruikt om meer toeristen te trekken naar Handel en hen wat meer te vertellen over Handel als bedevaartsoord en de Handelse Processie. Dit kan eventueel in overleg met de Gemeentes Valkenswaard en Gemert en de O.L.V. Kerk in Handel. De resultaten van dit onderzoek zullen daarom ook worden gedeeld met het Broederschap en verdere geïnteresseerden.

Hoofdstuk 2: Geschiedenis Nederlandse bedevaart en de Handelse Processie

In dit hoofdstuk zal in het kort de geschiedenis van de bedevaart en dan specifiek de bedevaart in Nederland worden uiteengezet. Ook zal de geschiedenis van de Handelse Processie aan bod komen. Deze informatie is vergaard uit secundaire literatuur zoals de werken van Paul Post en Peter Margry en primaire bronnen zoals krantenartikelen uit de twintigste eeuw. Hierbij is in het bijzonder gekeken naar motivaties van pelgrims uit de Handelse Processie, zodat deze kunnen worden vergeleken met de resultaten van de interviews en de enquête in de komende hoofdstukken.

Al sinds de middeleeuwen worden bedevaarten georganiseerd naar voornamelijk de stad Jeruzalem; een bedevaartsoord voor het jodendom, christendom en de islam. Hier worden de heilige relieken en overblijfselen van belangrijke personen van het christendom bewaard. Elke goede christen zou Jeruzalem minstens één keer in zijn leven moeten bezoeken. In de veertiende eeuw werden de zogeheten jubeljaren ingevoerd in de Rooms-Katholieke Kerk. Hierbij moesten de pelgrims meerdere reliekvertoningen bijwonen om zo een aflat te verdienen. Hierdoor konden je zonden worden kwijtgescholden. In deze jubeljaren was de bedevaart naar Rome een belangrijk onderdeel omdat hier de belangrijkste kerken van het christendom stonden.³¹ Na de Reformatie werden er in de Republiek der Verenigde Nederlanden tijdens de Nederlandse Opstand (1568-1648) weinig bedevaarten georganiseerd door de heersende protestantse religie. De protestanten keerden zich fel tegen de pelgrimage als geloofspraktijk en katholieken die in de Republiek woonden, mochten niet meer in het openbaar hun geloof uitoefenen. Voor sommige steden, zogenaamde 'vrije heerlijkheden', werd een uitzondering gemaakt en mochten de gemeenten zelf beslissen wat de openbare religie was. Gemert, waar Handel bij hoort, was een vrije heerlijkheid en daarom kon de bedevaart naar Handel wel blijven bestaan.³²

Na 1798 kwam er een redelijke godsdienstvrijheid in Nederland en werd een groot deel van de bedevaartcultuur in Nederland hersteld en deels opnieuw uitgevonden. Priesters probeerden van hun parochie een bedevaartsoord te maken door relieken te verzamelen van heiligen. Ook werd vanaf de negentiende eeuw een nieuwe lichte katholieken heilig verklaard door de paus, waardoor de bedevaart naar regionale oorden maar ook internationale plekken sterk toenam. Enkele voorbeelden van deze heiligen zijn de Martelaren van Gorcum (1867), Liduina van Schiedam (1890) en Petrus Canisius (1925). In de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw liep de bedevaartgang in Nederland echter sterk terug. Dit kwam door de vele kerkelijke vernieuwingen in die tijd die kwamen door het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). In dit concilie werd besloten om te moderniseren door de gelovigen meer verantwoordelijkheid te geven voor vernieuwingen. Rituelen en devoties buiten de kerk werden niet meer georganiseerd en pasten niet meer in het rooms-katholieke geloof van die tijd. Er trad als het ware een

---

³¹ Margry en Caspers, *101 bedevaartplaatsen in Nederland*, 13.

³² *Ibidem*, 25-27.

versoering op binnen de kerk en de liturgie. Dit was een keuze van de Kerk om de secularisatie in de samenleving tegen te gaan. Voor veel mensen ging dit te ver en zij namen een traditionele positie in waardoor een tweedeling ontstond binnen de katholieke gelovigen. Dit leidde tot een toenemende polarisatie aan het einde van de twintigste eeuw, een die nu nog bestaat. In Nederland werden ook traditionele bisschoppen aangesteld die zich streng aan de officiële regels hielden.³³

De Mariaverering werd tijdens het Tweede Vaticaanse Concilie ook als overdreven afgeschilderd en kreeg uiteindelijk een minimalistische benadering. De volksdevotie zoals de Handelse Processie werd dus minder belangrijk en daardoor trok deze minder deelnemers. De nadruk bij Maria werd nu meer gelegd op de barmhartigheid en niet meer zozeer op de vrouwelijkheid en het moederschap van Maria. Iedereen die getroffen werd door ziekte, dreiging en gevaar kon zich tot Maria wenden. Mensen zochten, ook nu nog, voornamelijk troost bij Maria. Haar kracht ligt in 'haar eenvoud, haar directheid en haar volkomen gemis aan allures en grootspraak', aldus Wiel Logister, die een artikel schreef over de herontdekking van Maria. Maria wordt door sommige katholieken tegenwoordig gezien als een nieuwe oermoeder, de nieuwe Eva. Dit geeft het belang van Maria aan en verklaart deels waarom de Mariaverering in een tijd van secularisatie nog wel is blijven bestaan.³⁴

Veel van de bedevaarten werden georganiseerd door devotionele broederschappen. Deze broederschappen werden opgericht om de pelgrims te helpen met hun tocht. Het christelijke ideaal van naastenliefde stond en staat hierin centraal, vandaar de naam 'broeder'-schap. Vroeger konden alleen pelgrims die zonder verplichting de bedevaart liepen lid worden, dus geen strafbedevaartgangers. Tegenwoordig kan bijna iedereen lid worden van een broederschap. Sommige broederschappen zijn strenger wat betreft geloofsovertuigingen dan anderen waardoor soms alleen gelovigen worden toegelaten. Bij grote bedevaarten zijn daarom soms twee broederschappen opgericht. Eén voor gelovigen en één voor iedereen. Voor de pelgrims is het broederschap belangrijk omdat ook na hun dood zij kunnen rekenen op gebeden van alle leden van het broederschap. Dit is eveneens zo bij de Handelse Processie. Na de dood van een lid wordt een kerkmis gewijd aan de overledene. Hier betalen de leden elk jaar contributie voor.³⁵

Het oudste bedevaartsoord van Nederland ligt in Maastricht, gewijd aan Sint Servaas. Andere bedevaartsoorden in Nederland zijn gewijd aan wonderen/mirakelen, het Heilige kruis, heiligen en missionarissen. Tegenwoordig wordt ongeveer één derde van de 660 nog bestaande bedevaartsplaatsen gebruikt. De meeste plaatsen liggen in Noord-Brabant en Limburg omdat dit van oudsher de meest katholieke provincies zijn. Hiervan is ongeveer 36 procent aan Maria gewijd.³⁶ Noord-Brabant kent ook

---

³³ Margry en Caspers, *101 bedevaartplaatsen in Nederland*, 28-30.; Meijl, *De Moederintentie*, 5-6.

³⁴ Wiel Logister, "De herontdekking van Maria," in *Op Bedevaart in Nederland: Betekenis en toekomst van de regionale bedevaart*, ed. Paul Post en Ko Schuurmans (Kampen: Uitgeverij Gooi en Sticht: 2006), 31-40.

³⁵ J. van Herwaarden en Ludo Milis, *Santiago de Compostela: pelgrims door de eeuwen heen* (Utrecht: HES, 1985), 176-178.; "De Stichting Broederschap der Handelse Processie", Handelse Processie, geraadpleegd Februari 19, 2018, <http://www.handelseprocessie.nl/organisatie/de-stichting-broederschap-der-handelse-processie.php>.

³⁶ Margry en Caspers, *101 bedevaartplaatsen in Nederland*, 34-38.

een paar speciale heiligen die vooral in Noord-Brabant populair zijn; Donatus, Antonius Abt, Antonius van Padua, Willibrord en Cornelius. Het aantal pelgrimages voor deze heiligen is echter afgenomen na de Tweede Wereldoorlog.³⁷ In Nederland verzorgt de Vereniging Nationale Bedevaarten (V.N.B.) vanaf 1883 bedevaarten naar Lourdes en andere plaatsen. Zij organiseert volledig gearrangeerde reizen voor pelgrims. Het reizen gebeurde vroeger met de trein vanuit Nederland naar Lourdes, maar nu vaak met de bus of het vliegtuig. Ook mindervaliden kunnen mee en de verzorging wordt vaak gedaan door vrijwilligers. Sinds 1891 verzorgt de VNB ook reizen naar Rome.³⁸

In 1983 bestond de Vereniging honderd jaar. Er is toen een onderzoek gehouden onder de pelgrims over hun redenen om op bedevaart te gaan naar Lourdes. Dit werd gedaan om de huidige motivaties van de pelgrims te polsen om zo goede reizen te organiseren die op de wensen van de pelgrims aansloten. Dit onderzoek is uitgevoerd onder 1512 pelgrims in Lourdes, waarbij de vraag werd gesteld waarom ze op bedevaart gingen. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat de voornaamste redenen zijn voor de bedevaart boetedoening, anderen helpen, bekering, leren bidden, troost en kracht vinden. Dit zijn religieuze motivaties, die niet geheel overeenkomen met de motivaties van andere bedevaartsoorten. Daar komen ook pelgrims die minder met het geloof hebben en alleen uit nieuwsgierigheid komen. De bedevaart naar Lourdes was dus in dit onderzoek uit 1983 nog een erg religieuze bedevaart.³⁹

HANDEL ALS BEDEVAARTSOORD

Volgens de legende vond een schaapherder rond 1220 een Mariabeeld in een meidoorn in de buurt van Handel. De omwonenden wilden daarom een kapel voor Maria bouwen op deze plek. De ossen die het materiaal voor de bouw van de kapel meenamen, stopten echter niet op de plek van bestemming. Zij liepen door tot een andere plek en daar verscheen Maria, die de kleding van haar zoon Jezus waste. Hier liet ze meteen een waterbron ontspringen voor de omwonenden. Daarom werd hier de kapel gebouwd ter ere van Maria. De eerste vermelding van een kapel dateert uit 1368. In die tijd had de Duitse Orde de soevereiniteit over Gemert en de leiding over de cultus te Handel. Vanaf 1585 is er sprake van een eerste processie naar de kapel. Tijdens de Nederlandse Opstand (1568-1648) kon de Duitse Orde niet verhinderen dat de kapel in Handel werd beschadigd en kostbaarheden werden gestolen.

Zoals al eerder vermeld kreeg Gemert na de Tachtigjarige Oorlog de titel 'Vrije Heerlijkheid'. Hierdoor kon de Mariadevotie in de Handelse kapel

Figuur 1: Het 'miraculeus' beeld van Onze Lieve Vrouw van Handel, 35cm hoog, lindehout, gepolychromeerd, datering eind dertiende en begin veertiende eeuw.

³⁷ Margry en Caspers, *Provincie Noord-Brabant*, 7-10.

³⁸ Nationale bedevaarten, *Pelgrims onderweg* ('s-Hertogenbosch: Nationale Bedevaarten, 1983), 1-12.

³⁹ Nationale bedevaarten, *Pelgrims onderweg*, 38-39.

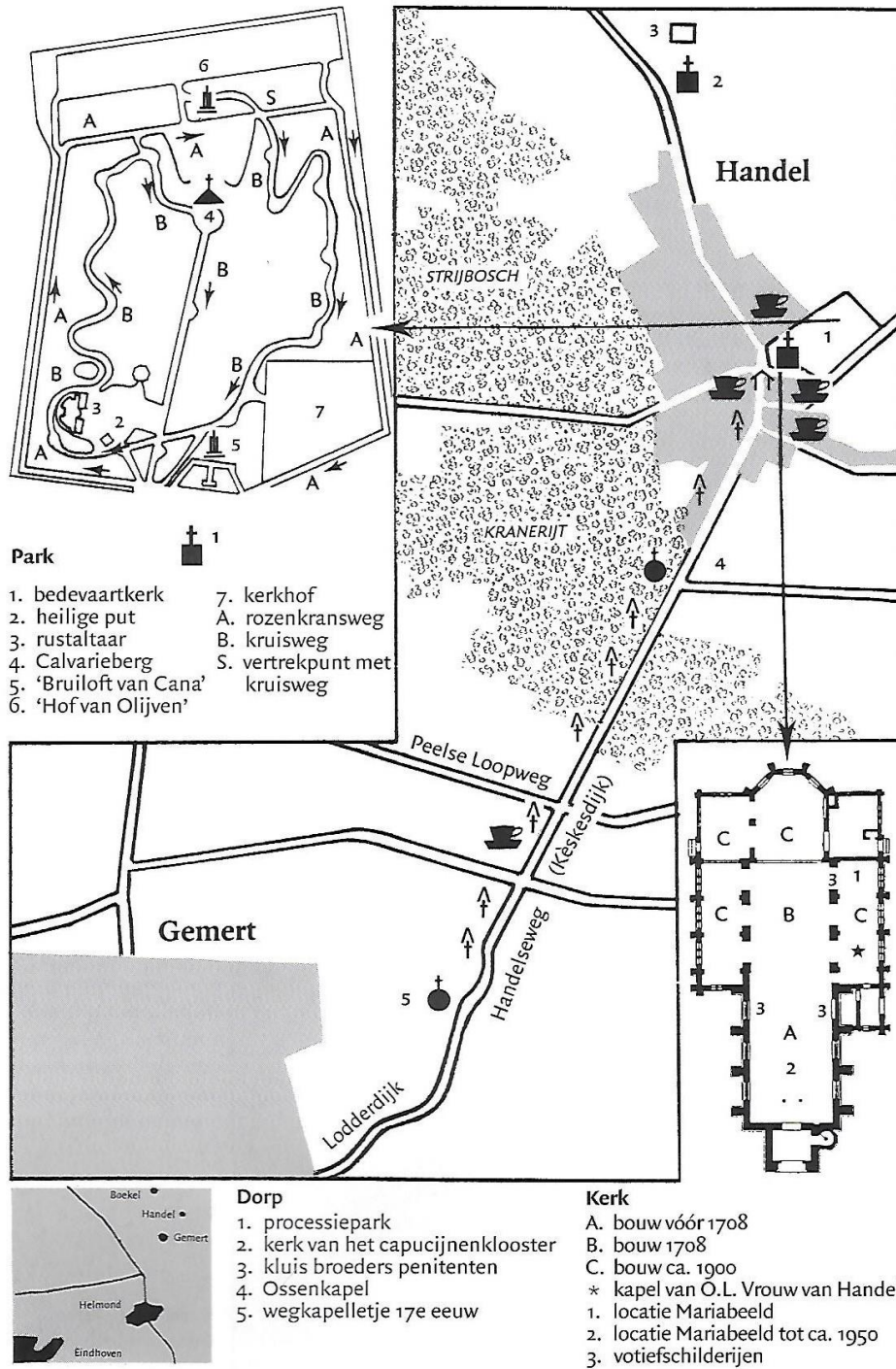
gewoon doorgaan, terwijl in andere delen van het land katholieke gebruiken verboden waren. Veel katholieken gingen dan ook op bedevaart naar de vrije heerlijkheid Gemert en Handel. Oorspronkelijk was de verering van Onze Lieve Vrouw van Handel uitsluitend een aangelegenheid van de bewoners van de heerlijkheid Gemert. Aan het eind van de zeventiende eeuw groeide Handel echter uit tot een regionaal bedevaartsoord. Dit kwam doordat meerdere priesters het aanzien van Handel wilden vergroten door de kapel bij te houden, biechtvaders aan te stellen en de devotie rondom Handel te organiseren. Vanaf 1700 groeide het aantal pelgrims sterk. Ook in de jaren daarna bleef het pelgrimsaantal groeien. Tijdens de Franse bezetting in 1794 werd de Soevereine Heerlijkheid Gemert opgeheven en werden priesters van de Duitse Orde afgezet. Voortaan zou het Franse bewind de macht hebben in Gemert. Dit Franse bewind vaardigde in 1798 een processieverbod uit. Dit verbod werd in 1803 weer ingetrokken toen Gemert onder Bataafs bestuur kwam.⁴⁰

In de eeuw daarna werd de kerk grondig gerenoveerd en werd een groot processiepark achter de kerk aangelegd (zie figuur 2). Jos Cuypers en zijn vader Pierre renoveerden rond 1900 de zijbeuken en de huidige neogotische toren van de kerk. Zij trokken het grote priesterkoor bij de kerk en bouwden een nieuw koor. Hierdoor kreeg de kapel het aanzien van een basiliek.⁴¹ Het Mariabeeld rust tegenwoordig in een schrijn dat op een marmeren zuil staat. Het schrijn is gemaakt van brons dat met koper is ingelegd. Naast de kapel kende Handel nog meer elementen binnen de O.L. V.-cultus: de meidoorn waarin het Mariabeeld zou zijn aangetroffen, de heilige bron en de statieweg van de Zeven Smarten van Maria, waarlangs de pelgrims vanuit Gemert naar Handel trokken. De meidoorn is omstreeks 1920 doodgegaan en verwijderd en de heilige bron is in 1919 van een nieuwe opbouw voorzien waarop een engel is geplaatst.

---

⁴⁰ Margry en Caspers, *101 bedevaartplaatsen in Nederland*, 211-215.; Mélotte en Lathouwers, *Kinderen van Maria*, 45-55.

⁴¹ Margry en Caspers, *101 bedevaartplaatsen in Nederland*, 211-215.; Mélotte en Lathouwers, *Kinderen van Maria*, 65-69.

Figuur 2: Situatieschets van Handel en Processiepark. Tekening A. van der Kloot

De staties van de Zeven Smarten van Maria, in de jaren 1888-1891 vervangen door neogotische wegkapelletjes, verbeelden de zeven momenten van pijn van Maria. Deze verering is in 1429 begonnen. De kapelletjes worden door pelgrims gebruikt om een boetetocht langs te lopen. Ook zijn ze het eerste teken van Handel tijdens de Handelse Processie en dienen ze dus als inleiding voor het bedevaartritueel in de kerk van Handel. De pelgrims trekken langs deze 'keskesdijk' (keske = kapel) naar de kerk van Handel toe. Tijdens individuele bedevaarten knielen de pelgrims neer bij elk keske. Daar is tijdens de Handelse Processie geen tijd voor. Tijdens de ontkerkelijking van de jaren vijftig en zestig werden de keskes nauwelijks meer gebruikt en werden ze aangetast door vandalisme, milieuverontreiniging en achterstallig onderhoud. Daarom zijn ze in de jaren tachtig gerestaureerd.⁴²

Figuur 3: Keske V 'De dood van Jezus'

Anno nu trekken nog jaarlijks drie voetprocessies naar Handel; die van Gemert, Geldrop en Valkenswaard. Dit komt door de sterke band tussen de dorpen. Zowel in Geldrop als in Valkenswaard was in de zeventiende eeuw een Gemertse pastoor aanwezig die de bedevaart naar Handel sterk gepromoot heeft, namelijk Johannes Alderhuisen (Geldrop) en Gasper Molensteens (Valkenswaard). Naast deze voetprocessies kent Handel ook nog jaarlijks een aantal georganiseerde groepsbedevaarten, voornamelijk in de bedevaartmaand mei. Van deze groepsbedevaarten is de (oud-)militairenbedevaart de grootste. Deze bedevaart bestaat sinds 1953 en de Stichting Bedevaart Militairen en Oud-militairen telden in 1995 15.000 leden.⁴³

Al concluderend kan Handel dus volgens de criteria van Margry en Caspers, die genoemd zijn in het vorige hoofdstuk, een 'bedevaartsplaats' worden genoemd. Handel heeft een sacrale locatie (O.L.V.-Kerk), mensen bezoeken Handel met een religieuze motivatie en er is een cultusobject aanwezig (Mariabeeld). Bovendien is het al eeuwen een bedevaartsoord waar mensen uit meerdere delen van Nederland naar toe trekken of komen.⁴⁴ Het behoort dan ook tot de 'heilige plekken' qua religieus toerisme, die door zowel Tomasi als Nolan zijn gedefinieerd. Handel is een regionaal bekende bedevaartsplaats maar niet internationaal bekend genoeg en daardoor trekt het ook minder toeristen dan bijvoorbeeld Lourdes. Handel zal dus niet snel een religieuze attractie worden.⁴⁵

⁴² Margry en Caspers, *Provincie Noord-Brabant*, 353-361; Verhees, *Gemerts Erfgoed*, 96.; Peter Lathouwers, *In eeren ende oirbaer onser vrouwe te Haenle: Kerk en bedevaart in Handel* (Gemert: Heemkundekring "De Kommanderij Gemert", 2005) 108-113.

⁴³ Margry en Caspers, *Provincie Noord-Brabant*, 353-361; Verhees, *Gemerts Erfgoed*, 95.

⁴⁴ Margry en Caspers, *101 bedevaartplaatsen in Nederland*, 14-15.

⁴⁵ Tomasi, "Homo Viator," 18.

HISTORIE VAN DE HANDELSE PROCESSIE

De Processie in zijn huidige vorm bestaat uit twee dagen lopen van en naar Valkenswaard en Handel in het voorlaatste weekend van juni. Om 6.00 uur in de ochtend vertrekken de pelgrims van Valkenswaard naar Handel in een veertig kilometer lange voettocht. Het uiteindelijke doel is het Mariabedeваartsoord Onze Lieve Vrouw van Handel. De stoet bestaat uit ongeveer 1500 pelgrims gevolgd door een dertigtal paarden en huifkarren. Hierop wordt het voedsel mee gedragen en eventueel kunnen de pelgrims uitrusten op de karren. De Harmonie UNA ondersteunt de Processie met muziek en de pelgrims zingen verschillende liederen uit een gekregen liederenboekje. Onderweg in de Processie worden pauzes ingelast bij steden en dorpen zoals Eindhoven en Lieshout.

Omstreeks 15.30 uur komt de Processie aan in het Processiepark in Handel. Hier worden de pelgrims welkom geheten door de pastoor en worden de liederen 'Kinderen van Maria' en de 'Kroniek' gezongen.⁴⁶ Pelgrims kunnen dan de Mariakapel bezoeken en wat gaan eten in Handel. Het is de traditie dat de pelgrims bij de lokale bevolking in Handel blijven slapen. Dit wordt door de pelgrims zelf geregeld. Tegenwoordig gaat een groot deel naar huis. 's Avonds om 19.00 uur is er een eucharistieviering in de kerk in Handel, waarbij ook de traditionele kroniek van de Processie wordt gezongen. Op zondagochtend wordt om 9.00 uur nog een mis in het Processiepark gehouden waarna de pelgrims vertrekken naar Valkenswaard. Daar komen ze om 21.00 uur aan en worden ze door de pastoor, familie en belangstellenden onthaald. De pelgrims nemen afscheid in de H. Nicolaaskerk.⁴⁷

De eerste tekenen van een Mariaverering in de Valkenswaardse parochie komen uit de achtste eeuw. St.-Willibrord zou een kerk hebben ingezegend en toegewijd aan Maria. Veel vrouwen kwamen in die tijd geld schenken ten behoeve van Maria. Meerdere kerken in en rondom Eindhoven werden daarna aan Maria gewijd.⁴⁸ De Processie van Valkenswaard naar Handel is ontstaan door verschillende oorzaken. Tijdens de zeventiende en achttiende eeuw kreeg Valkenswaard last van huurlegers van de Spanjaarden en Hollanders die tegen elkaar vochten. Zij plunderden vaak het dorp, dat in die tijd erg arm was. Deze huurlegers brachten ziektes mee zoals de pest. Veel mensen in Brabant en dus ook in Valkenswaard overleden door deze ziekten. De komst van deze ziekten werd vaak aan God toegeschreven. Het was een straf voor de zonden van de mens. In die tijd kwamen dan ook processies op gang naar de pestheiligen zoals Rochus en Job, maar eveneens naar Maria-oorden, om te boeten voor de zonden en te bidden voor een beter leven. De pelgrims hoopten bij de Maria-oorden troost en genezing te vinden. Nadat Valkenswaard de pest redelijk had overleefd, zorgden de Spaanse Successieoorlog (1701-1713) en de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748) voor veel slachtoffers en armoede in het dorp. Steeds meer mensen vluchtten naar andere dorpen of steden en moesten hun huizen en land verkopen.⁴⁹

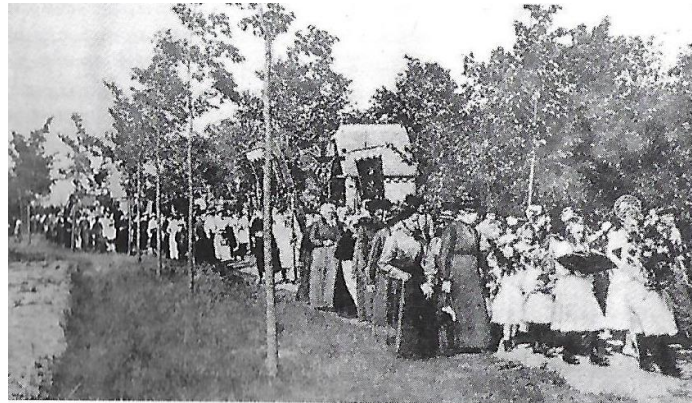
⁴⁶ Zie bijlage 1 voor de tekst van het lied 'Kinderen van Maria'.

⁴⁷ "Broederschap der Handelse Processie", Stichting Broederschap der Handelse Processie, geraadpleegd 18 Februari, 2018, www.handelseprocessie.nl/.

⁴⁸ Mélotte en Lathouwers, *Kinderen van Maria*, 12-14.

⁴⁹ Mélotte en Lathouwers, *Kinderen van Maria*, 15-16.

Het daadwerkelijke begin van de Processie van Valkenswaard naar Handel is onduidelijk doordat er geen bronnen zijn overgeleverd uit deze tijd. De Processie is waarschijnlijk in 1768 ontstaan, af te leiden van een schildje van een processiekaars waarop dit jaartal wordt vermeld. De relaties tussen Handel en Valkenswaard waren er al in de achttiende eeuw, zo blijkt uit meerdere bronnen. Enkele Valkenswaardse priesters komen uit Gemert of Handel en in die tijd werden er meerdere activiteiten georganiseerd tussen de twee dorpen zoals processies.⁵⁰ Dit stopte echter toen de Franse troepen in 1794 Gemert bezetten. Vanaf 1812 werden de processies opnieuw georganiseerd.

Figuur 4: Foto van de 150e Processie van Valkenswaard naar Handel

Uit krantenartikelen uit 1918 blijkt dat het 150-jarige bestaan van de Handelse Processie dat jaar een belangrijke gebeurtenis was. Aan deze festiviteiten deden toen 1200 à 1300 pelgrims mee. Dat was toen een enorm aantal aangezien Valkenswaard 4500 inwoners had. Tot aan de Tweede Wereldoorlog bleef de Processie veel deelnemers trekken. De kranten maakten melding van 1200 pelgrims in 1920. Dit aantal blijft in de jaren daarna ook nog zo.⁵¹ In de jaren vijftig en zestig zwakt het aantal deelnemers door de toenemende secularisatie af. Er zijn dan nog maar ongeveer 200 pelgrims die met de Handelse Processie meelopen. Sinds de jaren tachtig is het Broederschap het religieuze karakter van de bedevaart weer gaan benadrukken en is de belangstelling voor de Processie toegenomen. Peter Margry geeft hiervoor als verklaring dat waarschijnlijk de vereenzelviging van religie met traditie, als gevolg van de herintroductie van verschillende oude rituelen en gebruiken, hier mede de oorzaak van is.⁵²

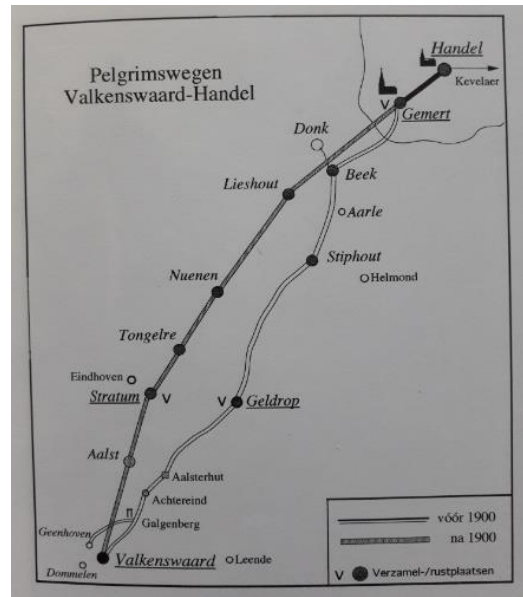
---

⁵⁰ Ibidem, 21-24.

⁵¹ Ibidem, 27-29.

⁵² Margry en Caspers, *Provincie Noord-Brabant*, 351-361.

Uit het boek *Kinderen van Maria* blijkt dat de route van de Processie meerdere keren is gewijzigd. Zo ging de route tot 1900 via Geldrop en Stiphout naar Gemert en Handel. Nu gaat de route via Eindhoven, Tongelre, Nuenen en Lieshout.⁵³ Dit is een van de gewijzigde of verdwenen tradities van de Processie. Zo werd de Processie eerst op 29 juni gehouden maar nadat 29 juni als verplichte kerkelijke feestdag voor Petrus en Paulus werd bestempeld, besloot Deken Manders in 1933 om de Processie in het vóórlaatste weekend van juni te organiseren. Enkele andere wijzigingen waren het opheffen van het verbod op zingen in bebouwde kommen en het besluit van de processieleiding in 1916 dat het Mariabeeld niet door vier koorknappen maar door vier maagden bij aankomst in Handel moest worden gedragen.

Figuur 5: Pelgrimsroute Valkenswaard-Handel

Ook werd het gezamenlijk bidden van de Rozenkrans vervangen door het houden van een Kruisweg in de kapel. De laatste belangrijke wijziging betreft de liederen. Enkele oude liederen zoals 'Het Pelgrimslied' en 'Handel in 't gezicht' zijn in 1916 vervangen door nieuwe liederen.⁵⁴

Helaas is er geen enkele bron overgebleven van de oprichting van het Valkenswaardse Broederschap der Handelse Processie. Alle bronnen vóór 1953 geven geen activiteit weer van het Broederschap. Het is dus niet duidelijk of zij voortkomt uit het in 1714 opgerichte Broederschap van de H. Rozenkrans. Het enige wat bekend is, is de inschrijving van het Broederschap in 1918 bij de Commissaris voor niet-commerciële Verenigingen en Stichtingen in Den Haag. In 1979 heeft het Broederschap zijn geschiedenis opgeschreven en vast laten leggen in een notariële akte. Het Broederschap houdt zich nu vooral bezig met de bedevaart naar Handel, het onderhouden van het Maria-altaar in de parochiekerk en het zielenheil van overleden medebroeders en -zusters.⁵⁵

MOTIVATIES VOOR BEDEVAART

Om goed onderzoek te kunnen doen naar de motivaties van pelgrims in de Handelse Processie, moet eerst worden gekeken naar de motivaties van pelgrims in het verleden. Deze gegevens zijn verzameld uit het boek *Kinderen van Maria* en krantenartikelen uit de negentiende en twintigste eeuw. Uit *Kinderen van Maria* blijkt dat de pelgrims uit de negentiende eeuw voornamelijk meeliepen voor een goede oogst en tegen de pest. Niet iedereen geloofde echter dat dit werkte zoals deze pelgrim; 'Hielp eigenlijk niks, maar we hadden als jonk volk toch ons plezier zo ne keer per jaar' (G.C. geb. 1879).⁵⁶ Uit deze mondelinge

⁵³ Ibidem, 25.

⁵⁴ Mélotte en Lathouwers, *Kinderen van Maria*, 29-34.

⁵⁵ Ibidem, 34-35.

⁵⁶ Ibidem, 38-41.

overleveringen blijkt dat niet altijd muziek werd gemaakt en niet iedereen de liederen kon mee zingen. Ook werd er veel tijdens en na de Processie gedronken. Dit was niet de bedoeling maar veel mensen deden dit wel. Voor hen was de Handelse Processie een van de weinige uitjes en vermaak in het jaar. Daarom liepen veel mensen mee en keken ze er het hele jaar naar uit.⁵⁷

Uit krantenartikelen over de Nederlandse bedevaartcultuur uit de twintigste eeuw blijkt dat men toen ook al nadacht over de redenen om op bedevaart te gaan. Margry publiceerde in 1982 zijn boek *Bedevaarten in Brabant* en constateerde daarin dat de beweegredenen om ter bedevaart te gaan eigenlijk nog dezelfde zijn als vroeger namelijk om te bidden en om gunsten af te smeken, om dank te brengen, als boetedoening of ter sterking van het geloof. Maar de religieuze beleving is meer individueel, minder massaal dan vroeger, constateerde Margry in 1982.⁵⁸ De religieuze motivatie is dus nog wel aanwezig maar mensen lopen steeds meer mee uit gezelligheid of saamhorigheid met het dorp. Ook uit krantenartikelen over de 200-jarig bestaan van de Handelse Processie in 1968 blijkt dat veel mensen saamhorigheid en gezelligheid belangrijke motivaties vinden om mee te lopen. Andere genoemde intenties zijn; 'ik ga naar Handel omdat ik er in geloof, omdat ik het fijn vind, omdat ik het van jongs af aan geleerd heb, omdat het een mooie bedevaart is, omdat je dan anders kunt bidden en ook veel plezier hebt'.⁵⁹ In een van de nieuwsartikelen wordt specifiek ingegaan op het religieuze aspect van de bedevaart. De auteur komt tot de conclusie dat veel van de pelgrims moeilijk kunnen formuleren wat deze bedevaart voor hen als godsdienstige ervaring betekent. Sommige mensen maken duidelijk dat ze erin geloven, anderen wuiven de vraag een beetje weg; 'Er wordt ook goed gebid... het doet je toch wel iets ... je moet er wat voor over hebben...'. Dit geeft aan dat in 1968 ook niet iedereen meer bezig was met de religieuze kant van de bedevaart.⁶⁰

In 1993, toen het boek *Kinderen van Maria* werd samengesteld, hebben de auteurs vragen gesteld aan de toenmalige pelgrims over hun intenties. Daaruit kwam naar voren dat iedereen met een eigen intentie de Processie loopt. De Processie heeft een jaarlijkse intentie maar de meeste mensen hebben een persoonlijke motivatie; 'Mijn intenties zijn steeds wisselend, maar altijd wel van persoonlijke aard', aldus een pelgrim.⁶¹ De intentie van 2018 is 'traditie' en het Broederschap staat stil bij de lange traditie die de Processie heeft. 'Het begrip 'traditie' lijkt tegenwoordig onder druk te staan. Voor sommigen is het een excuus om dingen bij het oude te laten, terwijl anderen er op wijzen dat tradities eveneens veranderen. Geldt dit ook voor de Handelse Processie? Het zal altijd wel een Mariabedevaart blijven, maar de geloofsbeleving van de pelgrims is door de jaren heen wel veranderd. De uiterlijke vorm lijkt al vele jaren hetzelfde, maar is de inhoud dat ook?'⁶² Het Broederschap is zich dus bewust van het veranderen van de traditie in de moderne samenleving. De rest van deze intentie is terug te vinden in bijlage 5.

---

⁵⁷ Mélotte en Lathouwers, *Kinderen van Maria*, 38-41.

⁵⁸ Dick Wittenberg, "Behoeftte aan devotie in een bedreigende buitenwereld," *NRC Handelsblad*, November 23, 1982, 2.

⁵⁹ '200 jaar Handelse Processie', K.S., 1967, Gemert Archief.

⁶⁰ '200 jaar Handelse Processie', K.S., 1967, Gemert Archief.

⁶¹ Mélotte en Lathouwers, *Kinderen van Maria*, 165.

⁶² Intentie Handelse Processie 2018.

Sommige pelgrims zien verschillen tussen de deelnemers: 'Veel mensen lopen zomaar mee, 't zou goed zijn als ze vooraf via de krant of zo weten dat ze voor 'n zieke of ander probleem veel devotie kunnen krijgen. Vooral de jeugd weet van zoiets niets meer af'. Dankbaarheid en saamhorigheid is een ander veel gehoorde motivatie. Een andere pelgrim weet veel motivaties te verwoorden in een paar zinnen; 'Jaarlijks heb ik dezelfde algemene intentie: het loskomen van de dagelijkse beslommeringen, de aandacht afbrengen van het materiele gebeuren zoals geld en carrière maken. Bezinning zoeken op het eigen leven en de toekomst. Beseffen dat er meer is dan het eigen ik, het eigen gezien. Samen met anderen tot uitdrukking brengen dat we allemaal zoekende zijn naar een betere wereld en dat we dat niet zelf kunnen, dat daarvoor steun en genade nodig is.' Dit past bij veel van de al eerdere genoemde motivaties van pelgrims.⁶³

Concluderend kan dus worden gezegd dat de meest voorkomende motivaties in het verleden voor het lopen van de Handelse Processie waren: saamhorigheid, bidden, persoonlijke motivatie, devotie, gezelligheid, loskomen van het dagelijks leven, bezinning, tegen ziekten en voor de traditie. Bij het ontstaan van de Handelse Processie speelden voornamelijk het voorkomen van ziekten en het bidden voor genezing een grote rol. Later werd het meer en meer een traditie en liepen de mensen voornamelijk mee voor de saamhorigheid, gezelligheid en devotie. De tijd van grote ziektes was voorbij en voor de meeste ziektes was een medicijn gevonden. Daardoor veranderden de motivaties van de pelgrims. Uit het meest recente onderzoek onder de pelgrims van de Handelse Processie blijkt vooral dat mensen mee lopen als traditie. Veel mensen in Valkenswaard lopen al jaren mee. Zij hebben dit van huis uit meegekregen. Ze blijven nu de Processie lopen omdat ze daar ook mensen kennen en het gezellig vinden. De devotionele motivaties worden dus minder, blijkt ook uit het boek *Kinderen van Maria*. Er blijft echter altijd een deel van de pelgrims die meer devotie terug wil in de Processie. In de volgende hoofdstukken zal duidelijk worden wat de pelgrims vandaag de dag zeggen over hun motivaties en intenties.

---

⁶³ Mélotte en Lathouwers, *Kinderen van Maria*, 165.

Hoofdstuk 3: Resultaten interviews

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van kwalitatieve interviews met meerdere pelgrims en kwantitatieve onderzoeken in de vorm van enquêtes. De enquête wordt behandeld en geanalyseerd in het volgende hoofdstuk. De interviews met de pelgrims zijn afgenomen met de secretaris van het Broederschap der Handelse Processie, de oud-president van het Broederschap, de pastoor van Valkenswaard en enkele pelgrims die in Valkenswaard wonen zoals de familie L., de familie Van H. en de familie G. De namen van de pelgrims zijn niet genoemd in verband met hun privacy. Hieronder worden de interviews verder uitgelegd en geanalyseerd.

VALKENSWAARDSE PELGRIMS

Om meer informatie te verkrijgen over het Broederschap is contact opgenomen met de secretaris van de organisatie, meneer S. Hij heeft al meerdere jaren meegelopen met de Processie en is sinds kort secretaris van het Broederschap. Zijn voornaamste motivatie om elk jaar mee te lopen is saamhorigheid. Hij loopt dus niet mee vanuit een religieuze overweging. Hij loopt elk jaar samen met zijn drie kinderen, die het erg leuk vinden om mee te lopen. Volgens meneer S. zit daar de kracht van de Processie ook in. De saamhorigheid van de groep, het lopen in de natuur, de vermoeidheid van het lopen en samen een doel bereiken. Door het lange lopen worden je emoties versterkt en beleef je de Processie nog intenser. Daarom blijven de pelgrims elk jaar terug komen. Sommige Valkenswaarders zijn zo gesteld op de Processie dat ze tot hun dood meelopen, aldus meneer S.

De familie L. is een van de vele families die elk jaar meelopen. Deze traditie is binnen de familie ontstaan doordat de man van het gezin elk jaar meeliep. Hierdoor is de vrouw van het gezin mee gaan doen en dus de kinderen ook. De kinderen liepen elk jaar mee met de scouting. De drie scoutingverenigingen die Valkenswaard kent, lopen allemaal mee met de Processie. Zij zijn vaak met een grote groep en mogen de vlaggen dragen. De familie loopt dus vooral mee voor de gezelligheid en voor de prestatie. Wel vond de vrouw van het gezin de loop van tachtig kilometer zwaar: 'ik heb de eerste keer erg veel blaren gelopen. Aan het einde van de tweede dag waren mijn teennagels er bijna allemaal af doordat ik te kleine schoenen had.' Ook hadden alle gezinsleden sterke gevoelens bij de aankomst in Handel en de terugkeer in Valkenswaard. 'Het is zo mooi als je de kerk van Handel binnenkomt en iedereen je op staat te wachten. Door het lopen zijn je emoties versterkt en dan rollen de tranen gewoon over je wangen. Dat is z'n mooi moment.' Voornamelijk het lied 'Ave Maria', dat wordt gezongen als ze de kerk binnenkomen, laat een grote indruk achter. Ondanks dat de familie niet religieus is, loopt de vrouw van het gezin soms wel speciaal mee voor een overledene of ziek persoon. Dan heeft ze toch het idee dat het bidden tot Maria helpt voor genezing.

Van de familie Van H. loopt de man ook elk jaar mee. Door de hoge leeftijd (84 jaar) is hij echter gedwongen om te stoppen maar hij heeft zeventig jaar achter elkaar meegelopen. Hier is hij behoorlijk trots op en hij heeft nooit een jaar overgeslagen of op de kar heeft gezeten. Zijn kinderen zijn ook mee gaan lopen en inmiddels zijn zelfs zijn kleinkinderen onder de deelnemers. Daarom is de Handelse Processie voor hen een familie-uitje geworden. De familie Van H. is wel religieus, maar geeft toch aan dat ze vooral meelopen voor het groepsverband en de gezelligheid van de mensen in Valkenswaard. De man bidt tijdens de Processie en zingt alle liederen uit volle borst mee. Ook nu hij niet meer mee kan lopen, gaat hij wel elk jaar met de auto naar de tussenstops om de rest van de familie aan te moedigen en is hij er bij in Handel en bij de terugkomst in Valkenswaard.

De familie G. uit Valkenswaard loopt ook elk jaar mee met de Processie. De vrouw van het gezin loopt mee voor Maria en steekt dan altijd kaarsen op in de kerk van Handel. Toch is het voor de hele familie voornamelijk een traditie die in stand moet worden gehouden. De vrouw vindt 40 km wel ver lopen en heeft dan ook niet altijd de tocht uitgelopen. Bovendien wordt het tempo bepaald door de broedermeesters en dit ligt best wel hoog. Daardoor gaat ze vaak op de kar zitten. Net als de familie L. vindt ook de familie G. de aankomst in Handel het mooist. Dit is aan het einde van de dag en dan voelt het als een overwinning. Zeker als in de kerk het lied 'Ave Maria' wordt gezongen.

De oud-president van het Broederschap, meneer T., heeft ook al 56 keer meegelopen met de Processie en was sinds 1974 tot 1996 broedermeester. Helaas kan hij door ziekte nu niet meer meelopen en daarom zit hij op de kar. Voor hem is de Processie zeker geen prestatie of trainingsloop maar speelt het geloof een grote rol. Hij loopt dan ook onder andere mee voor Maria. Andere motivaties om mee te lopen zijn de saamhorigheid en het toewerken naar een gezamenlijk doel. 'Voor Valkenswaarders is Handel een plaats van emotie', aldus meneer T. Net als de andere pelgrims merkt meneer T. op dat door het lopen de emoties worden versterkt. 'Als je eenmaal mee hebt gelopen met de Processie wil je elk jaar weer.'

Meneer T. weet veel te vertellen over het Broederschap en zijn geschiedenis. Vroeger werden de broedermeesters uitgekozen onder de mannelijke elite van Valkenswaard. Je kon je dus niet zelf aanmelden. Nu zijn ook vrouwen broedermeesters en kan iedereen de functie op zich nemen. Dit vindt meneer T. echt een aanwinst voor het Broederschap. Zeker toen het deelnemersaantal in de jaren zeventig afnam door de secularisatie in Nederland, was het goed dat het Broederschap jonge mensen aanstelde om zo de jongere generatie ook te betrekken. Verder heeft het Broederschap in afgelopen vijftig jaar geen reclame gemaakt voor de Processie. Dit willen ze niet omdat de Processie klein en verbonden moet blijven met Valkenswaard. Ze willen dus geen dagjesmensen, toeristen of prestatielopers bij de Processie hebben. Wel komen mensen uit andere delen van Nederland soms om mee te lopen, maar die hebben dan vaak wel een sterke band met Maria of met Valkenswaard.

Als laatste is de pastoor van Valkenswaard benaderd voor wat meer informatie over het religieuze aspect van de Processie. De pastoor is sinds 2012 in Valkenswaard en verzorgt sinds 2013 de mis voor de Processie. Het is de taak van de pastoor om op de zaterdagochtend van de Processie de kerk open te doen (5.15 uur)

zodat mensen kunnen bidden. Om 6:00 uur luidt de pastoor de klokken als startsein voor de Processie. De pastoor gaat dan naar Handel om daar om 19:00 uur de mis te houden in de kerk. Zondagochtend houdt de pastoor een mis in het parochiepark en verwelkomt hij de pelgrims weer in Valkenswaard om 21:00 uur. Hij komt hen bij de kruising voor de kerk tegemoet en loopt dan met hen mee de kerk in. Dan is er geen mis maar wel een gebed van de pelgrims en worden er liederen gezongen bij binnenkomst. De pastoor loopt dus zelf niet mee met de Processie.

De pastoor is ook een onderdeel van het bestuur van het Broederschap. Hij is zoals hij zelf aangeeft de verbintenis van de Kerk met de Processie. Mensen kunnen elk jaar bij de processiekapel in de kerk van Valkenswaard een intentie achterlaten. Deze intentie kan gaan over hun motivatie om mee te lopen maar ook ter nagedachtenis van overledenen of te bidden voor zieke familieleden of vrienden. Deze intenties worden verzameld in een doos en deze wordt tijdens de Processie megedragen. Voor de pastoor zijn enkele van de mooiste aspecten aan de Processie de saamhorigheid tussen de mensen, de combinatie van jonge en oude pelgrims en de hoeveelheid mensen die elk jaar meedoet. Dat doet de pastoor veel deugd. Ook geeft hij aan dat het van oudsher een klassieke traditie is binnen het katholicisme dat bedevaarten zowel serieus als gezellig zijn. Het hoeft dus allemaal niet zo streng.

PROCESSIE LIEDEREN

Uit de interviews blijkt dat de liederen tijdens de Processie niet de hele tijd worden gezongen. De Harmonie van de Processie loopt voorop en is eigenlijk alleen door de voorste honderd mensen te horen. Zij spelen alleen liederen bij binnenkomst en uittocht van een stad. Tussen de steden zijn ze stil. De pelgrims daarachter kunnen zelf liederen zingen. Vaak gebeurt dit in kleine groepen. De 1500 pelgrims zingen dus niet allemaal tegelijk samen. Veel pelgrims vinden de liederen erg leuk. Het zijn vaak marsliederen waardoor het lopen in een bepaald tempo ook makkelijker gaat. Zo zei een pelgrim in 1993: 'Zonder zingen onderweg zou de helft 't niet halen.'⁶⁴ En een andere pelgrim in 1993: 'Het zingen onderweg hoort onverbreekelijk bij Handel. Het verbindt de mensen met elkaar.'⁶⁵

Wel zijn de teksten van de liederen wat vreemd en ouderwets. Deze zijn nog erg religieus maar omdat het leuk is en een verbondenheid aangeeft, zingen veel pelgrims toch de liederen. Zo zei een pelgrim in 1993: 'De vakman kijkt waarschijnlijk met een scheef oog naar de muziek en naar de teksten. 'Oh, ziet daar stijgt een maagd omhoog', maar in Handerverband is het toch goed. Daar moet je niets aan veranderen. Het draagt bij tot de goede sfeer. De muziek en de tekst hebben ook vele goede kanten.'⁶⁶ Ook de 'Kroniek', een van de oudste liederen van de Processie, wordt nog uit volle borst meegezongen: 'Het zingen van de Kroniek is misschien wel hét hoogtepunt van de bedetocht. Het is sfeervol en vol heilige huiver.' Of: 'Het zingen van de Kroniek spreekt me erg aan. Maar misschien zouden die omlijst kunnen worden door iets

---

⁶⁴ Mélotte en Lathouwers, *Kinderen van Maria*, 163-164.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibidem.

actueel bijvoorbeeld de intentie die jaarlijks aan de bedevaart gegeven wordt. Op die manier zou er een duidelijke band gelegd worden tussen de geschiedenis en het heden.⁶⁷ Sommige pelgrims vragen dus wel om vernieuwing. Een kleine minderheid van de pelgrims zingt helemaal geen liederen omdat ze dat niet willen. Dit zijn vaak de mensen die alleen meelopen voor de prestatie of aan het oefenen zijn voor een andere wandeltocht. Hier zit dus een verschil tussen de groepen. Wel probeert het Broederschap de liederen wat te moderniseren door bijvoorbeeld liedjes toe te voegen aan de zangbundel. Zo is vorig jaar het lied 'Naar 't Handels Oord' toegevoegd. Volgens de pastoor is dit lied een goede combinatie van traditie en moderniteit. Het lied 'Naar 't Handels Oord' is opgenomen in bijlage 2.

Ongeveer de helft van de pelgrims blijft tijdens de Processie in Handel slapen. De familie L. heeft dat niet vaak gedaan. De kinderen hebben wel eens met de scouting in Handel geslapen doordat de scouting een slaapzaal huurde. De familie Van H. sliep wel eens in een tent of nam zelf de caravan mee. Deze plaatsten zij dan een dag van te voren in Handel en dan kon heel de familie daar bij de caravan verblijven. De jeugd van de Processie blijft ook vaak in Handel slapen om nog 's avonds in het dorp de kroegen in te kunnen. Dit is niet echt de bedoeling van de religieuze Processie maar het gebeurt wel. Ook de familie G. blijft vaak in Handel slapen de laatste jaren. Zij zetten een tent op bij een grasveld en overnachten daar.

SPANNINGEN TUSSEN DE GROEPEN

Het Broederschap merkt de laatste jaren een achteruitgang in het religieuze aspect van de Processie. Steeds meer mensen zijn niet meer gelovig en lopen mee om andere redenen zoals saamhorigheid en traditie. Meneer S. heeft zelf geen probleem met deze verandering maar kan zich wel voorstellen dat religieuze mensen daar wel moeite mee hebben. Er is niet bij het Broederschap geklaagd dat dit aspect langzaam verdwijnt. 'De samenleving is nu eenmaal aan het veranderen en dat zie je terug in de Processie', aldus meneer S. Voor hem is de sfeer van de groep het mooiste van de Processie. Iedereen voelt zich verbonden en met iedereen kun je een praatje maken. Dit is ook wat de familie L. vindt. Je voelt je echt onderdeel van de grote groep en dat is indrukwekkend. Voor de familie G. was dit echter anders. Zij zien meer kleine groepen waar ze zich mee verbonden voelen.

De familie L. wist te vertellen dat het Broederschap best wel streng is in de Processie. De processiemeesters moeten ervoor zorgen dat iedereen in nette rijen loopt en dat er een strak tempo wordt gelopen. Het Broederschap regelt alles voor en tijdens de Processie. Ook blijkt dat enkele jaren geleden het Broederschap een brief heeft gestuurd aan de inwoners van Valkenswaard dat het niet de bedoeling was dat pelgrims bloemen kregen als ze aankwamen in Valkenswaard op zondag. De Processie is namelijk geen prestatie-loop maar een bedevaart. Het boetedoen en het bidden tot Maria zou genoeg beloning moeten zijn. Hier is het Broederschap dus met het oog op religie best streng. Meneer T. van het Broederschap en de pastoor geven aan dat het inderdaad geen prestatie-loop is. Meneer T. ziet dan ook

---

⁶⁷ Mélotte en Lathouwers, *Kinderen van Maria*, 163-164.

liever pelgrims uit Valkenswaard of mensen met een religieuze motivatie. De pastoor vindt dat iedereen welkom is zolang ze zich maar aan de regels houden. Het Broederschap doet het in zijn opzicht goed door iedereen mee te laten lopen maar wel een bepaald kader van regels en gebruiken te hanteren.

Tevens weet de familie L. te vertellen dat de meest gelovige pelgrims helemaal vooraan lopen: 'Als je niet gelovig bent, dan mag je daar niet tussen lopen.' Er is dus wel een scheiding te zien tussen religieus en niet-religieus. Ook vertellen de kinderen dat je duidelijk verschillende groepen ziet zoals de scouting, het Broederschap en de streng religieuze mensen. Andere pelgrims hebben echter tijdens de interviews aangegeven deze scheiding tussen groepen niet te zien. De meningen hierover verschillen dus. Uit de interviews blijkt dat ongeveer vijftien tot twintig procent van de pelgrims echt religieus is en vanwege die reden meeloopt. De andere pelgrims zijn ook religieus maar lopen meer mee voor de gezelligheid, zoals de familie Van H. Dit zijn vaak mensen die in Valkenswaard wonen. Ongeveer dertig tot veertig procent van de mensen loopt alleen maar mee voor de prestatie. Deze mensen komen vaak van buiten Valkenswaard, zo blijkt uit de interviews.

Soms wordt er door pelgrims bier gedronken tijdens de Processie. Ook dit vinden de religieuze/traditionele mensen niet zo leuk en zij spreken de andere pelgrims hierop aan. Meneer T. vertelde dat een biertje drinken tijdens de pauzes wel mag maar tijdens het lopen niet: 'Het is geen carnavals optocht waarbij veel bier mag worden gedronken.' Vroeger liepen ook wel eens sportieve mensen mee met gesponsorde shirts. Dit is later door de organisatie verboden. De organisatie grijpt dus wel soms in. Volgens meneer T. is dit echter niet vaak gebeurd omdat de groep zichzelf meestal corrigeert. Er zijn ongeschreven regels binnen de Processie en de mensen spreken elkaar vaak aan op bijvoorbeeld te korte kleren. Er is dus wel een bepaalde groepsdruk.

TOERIST VERSUS PELGRIM

De meeste pelgrims komen uit Valkenswaard of zijn familie of vrienden van mensen uit Valkenswaard. Toeristen zijn er nauwelijks te vinden in de Processie. Het merendeel van de deelnemers is dertig tot zestig jaar. Niet iedereen in Valkenswaard loopt mee. Het moet een beetje in de familie zitten, aldus de familie L. Als je familie elk jaar meeloopt, dan geef je dit door aan je kinderen. De familie Van H. vertelde dat "iedereen" geld geeft aan het Broederschap om de traditie te blijven ondersteunen. Veel mensen in Valkenswaard zijn dus wel sympathisant maar niet iedereen loopt mee. Veel van de geïnterviewde pelgrims gaven ook aan dat steeds meer deelnemers vanuit sportieve intentie meelopen met de Processie, bijvoorbeeld om te oefenen voor de Kennedy Mars in Eindhoven of de Nijmeegse Vierdaagse. Zij hebben dus geen religieuze intentie. Daardoor neemt het aantal pelgrims elk jaar toe. Alle ondervraagden, behalve meneer T., vinden deze groep mensen geen verstoring van de Processie. Soms wordt er een limiet aan het aantal deelnemers gesteld omdat het anders te gevaarlijk wordt op de weg. Daarom volgt de Processie in Eindhoven een andere weg dan voorheen omdat anders het verkeer te lang moet wachten. Er zijn wel eens

incidenten geweest waarbij ongeduldige autobestuurders door de Processie heen gingen rijden omdat het te lang duurde voordat de Processie voorbij was. Dat is iets wat de organisatie wil voorkomen.

Tijdens de interviews werd de pelgrims gevraagd naar eventuele veranderingen in de laatste dertig jaar door de verdere secularisering en modernisering in de samenleving. Alle pelgrims gaven aan dat er weinig is veranderd behalve dat het aantal pelgrims is toegenomen. Dit zijn, zoals net vermeld, echter geen religieuze pelgrims maar mensen die meelopen als training voor een ander wandelevenement. Wel merken de pelgrims op dat in de jaren zestig en zeventig de Processie nog erg klein was. Toen liepen er maar honderd of tweehonderd mensen mee. Dit kwam ook door een tijdelijke daling in het geloof, zoals uitgelegd in het vorige hoofdstuk. Een andere verandering in de afgelopen honderd jaar is de volgorde van de groep. Vroeger moesten de vrouwen voorop lopen in de Processie en de mannen daarachter. Nu mag iedereen zelf bepalen waar hij loopt. Vroeger liepen de rijke mensen ook niet. Zij zaten op de karren en de arme mensen moesten lopen, zo vertelde de familie G. Dat is vandaag de dag ook helemaal verdwenen. De pelgrims lopen nu het liefst héél de Processie.

De laatste jaren probeert het Broederschap niet van de maatschappij te vervreemden, aldus meneer T. Zo heeft het Broederschap bijvoorbeeld een Facebookpagina waarop ze nieuws of berichten delen en komt er binnenkort een applicatie voor op de telefoon die de pelgrims tijdens de Processie van nieuwsberichten en praktische informatie voorziet.⁶⁸ Ook heeft het Broederschap de Mariakapel in de H. Nicolaaskerk in Valkenswaard opgeknapt en bij de tijd gebracht. Hier kunnen mensen elkaar ontmoeten die de Processie hebben gelopen en samen hun geloof in Maria delen. Meneer T. denkt dat in de toekomst de Processie nog wel zal groeien. Dit zullen wel mensen zijn die oefenen voor een andere wandeltocht. Dit vind meneer T. niet zo leuk en andere broedermeesters willen zelfs dat de Processie helemaal niet groter wordt. Dit is ook lastig in verband met de veiligheid tijdens het lopen van de Processie. De pastoor denkt dat met het huidige groeiend aantal deelnemers de Processie nog lang zal blijven bestaan; 'Mensen zullen namelijk altijd behoefte hebben aan saamhorigheid, de liefde van Maria en de kans om hun hart te luchten aan anderen.' Dat is volgens de pastoor het succesverhaal van de Handelse Processie.

Concluderend uit deze interviews kan worden gezegd dat de grootste motivatie voor het meelopen van de Processie voor deze pelgrims de traditie en saamhorigheid is. Het is een traditie in Valkenswaard om met de familie mee te lopen en iedereen loopt dan ook graag mee. Men voelt zich verbonden in de Processie, wat overeenkomt met Turners idee van de 'communitas', namelijk het verbonden voelen. Even wordt men één tijdens de Processie en allemaal halen ze het einddoel in Handel of Valkenswaard.⁶⁹ De saamhorigheid en de gezelligheid met de medepelgrims is dus een erg belangrijk aspect. Dit komt eveneens overeen met de motivaties van de pelgrims twintig en vijftig jaar terug, zoals beschreven in het

---

⁶⁸ Geert van den Eijnden, "Handelse processie krijgt app voor Android en Apple," *Eindhovens Dagblad*, Maart 26, 2018, <https://www.ed.nl/valkenswaard/handelse-processie-krijgt-app-voor-android-en-apple-a7443f4f/>.

⁶⁹ Turner en Turner, *Image and Pilgrimage in Christian Culture*, 1-40.

vorige hoofdstuk. Zij liepen ook vooral mee voor de saamhorigheid en de traditie. Dat is dus in die jaren niet veranderd.

Een grote opvallende verandering in de huidige Processie is het aantal pelgrims. In de jaren zestig en zeventig was het aantal deelnemers klein. Uit de interviews blijkt dat daarna het pelgrimsaantal is toegenomen door onbekende redenen. De secundaire literatuur geeft als redenen dat men zich meer bewust werd van de regionale identiteit en meer belangstelling had voor traditie. Dit komt overeen met de belangrijkste motivaties van de pelgrims om de Processie te lopen.⁷⁰ De Processie is nu tot zijn grootste omvang ooit gegroeid, namelijk 1500 deelnemers. Dit komt vooral door de pelgrims die meelopen voor de sportiviteit. Hieruit kan dus worden geconcludeerd dat het religieuze aspect van de Processie langzaam verdwijnt, omdat steeds meer niet-religieuze mensen meedoen aan de Processie. Er blijft echter altijd wel een groep religieuzen in de Processie, zoals de Broedermeesters en de mensen die voorop lopen. Voornamelijk de oudere groep mensen is nog wel religieus en bidt nog wel in Handel zoals meneer T. De vraag rijst dan wel of de Processie nog een bedevaart genoemd kan worden. Immers is meer dan de helft van de pelgrims niet meer religieus of loopt niet met een religieuze motivatie. Hier zal in de toekomst verder naar moeten worden gekeken door onder andere de intentiecommissie.

Op de vraag of er spanningen heersen tussen bepaalde groepen in de Processie kan deels positief worden geantwoord. Er zijn wat kleine spanningen tussen de religieuzen en niet-religieuzen doordat ze andere doelen en praktijken hebben. Hier wordt gedoeld op het bloemen uitdelen aan het einde van de Processie en het bier drinken tijdens het lopen of tijdens de pauze. Dit zijn echter geen grote spanningen en dit wordt door de deelnemers niet als een probleem ervaren. De problemen lossen zich vaak binnen de groep snel op. Soms is het Broederschap wat streng wat betreft de Processie maar dat hoort volgens de pelgrims bij het behouden van de traditie. Spanningen tussen jong en oud zijn tijdens de interviews niet naar voren gekomen en dus niet aan de orde hier.

---

⁷⁰ Post en Schuurmans, *Op Bedevaart in Nederland*, 9-14.

Hoofdstuk 4: Resultaten enquête

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de enquête besproken, die gehouden is onder 135 pelgrims van de Processie. Dit zijn vooral mensen die in Valkenswaard wonen of hebben gewoond. De enquête is zowel op papier als digitaal ingevuld. Digitaal is de enquête via een google formulieren link verzonden. De volledige enquête is te vinden in de bijlagen (Bijlage 4). De resultaten van de enquête zijn verwerkt in meerdere grafieken en cirkeldiagrammen. Als eerste zal worden gekeken naar de grootste motivaties van de pelgrims. Dit zal worden vergeleken met de motivaties van 25 en 50 jaar geleden. Daarna zullen enkele specifieke motivaties uit de enquête worden besproken. Hierbij zal ook worden gekeken naar de leeftijd van de deelnemers in relatie tot de gekozen motivaties.

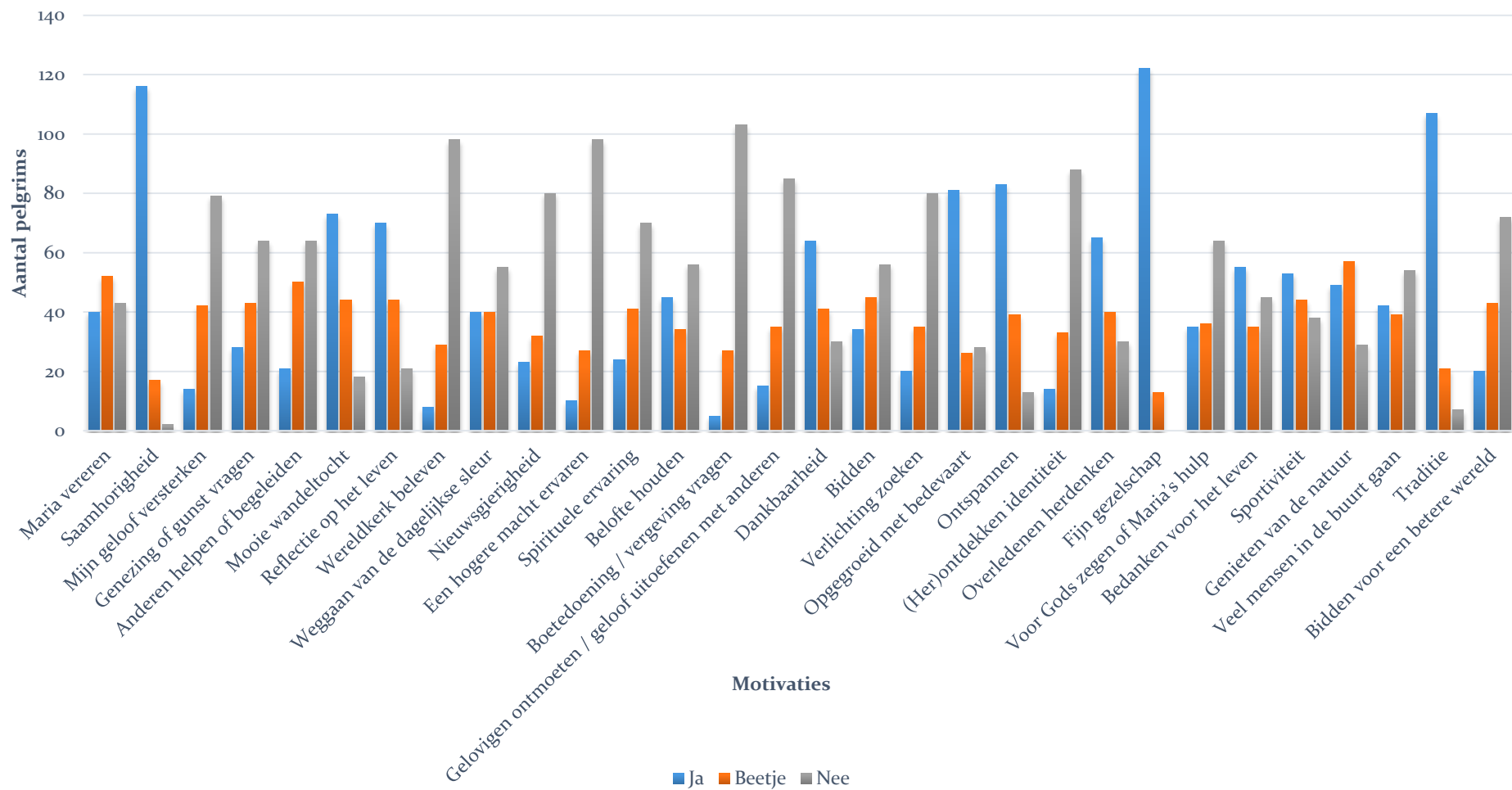
GROOTSTE MOTIVATIES

In de enquête werden dertig motivaties voorgelegd aan de pelgrims, waarbij ze konden kiezen uit de antwoorden 'ja', 'beetje' of 'nee'. Deze motivaties zijn gekozen uit onderzoeken in andere literatuur en aan de hand van de resultaten uit de interviews. De volgende motivaties werden voorgelegd:

- Maria vereren
- Saamhorigheid
- Mijn geloof versterken
- Genezing of gunst vragen
- Anderen helpen of begeleiden
- Mooie wandeltocht
- Reflectie op het leven
- Wereldkerk beleven
- Weggaan van de dagelijkse sleur
- Nieuwsgierigheid
- Een hogere macht ervaren
- Spirituele ervaring
- Belofte houden
- Boetedoening / vergeving vragen
- Gelovigen ontmoeten / geloof uitoefenen met anderen
- Dankbaarheid
- Bidden
- Verlichting zoeken
- Opgegroeid met bedevaart
- Ontspannen
- (Her)ontdekken identiteit
- Overledenen herdenken
- Fijn gezelschap
- Voor Gods zegen of Maria's hulp
- Bedanken voor het leven
- Sportiviteit
- Genieten van de natuur
- Veel mensen in de buurt gaan
- Traditie
- Bidden voor een betere wereld

Hieronder zijn de resultaten van de motivaties verwerkt in een grafiek en tabel.

Motivaties pelgrims

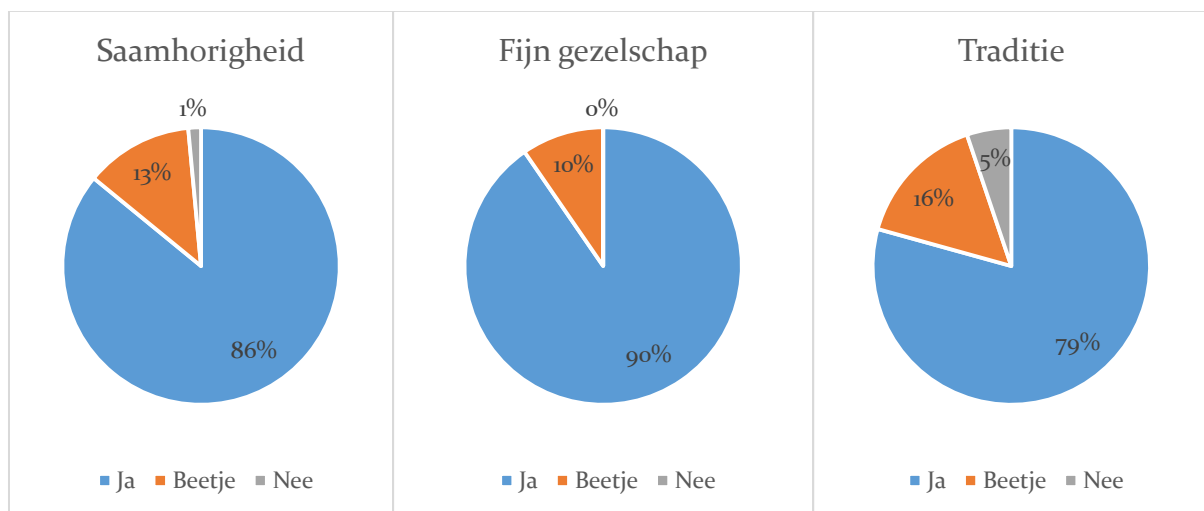

Motivatie	Ja	Beetje	Nee
Maria vereren	40	52	43
Saamhorigheid	116	17	2
Mijn geloof versterken	14	42	79
Genezing of gunst vragen	28	43	64
Anderen helpen of begeleiden	21	50	64
Mooie wandeltocht	73	44	18
Reflectie op het leven	70	44	21
Wereldkerk beleven	8	29	98
Weggaan van de dagelijkse sleur	40	40	55
Nieuwsgierigheid	23	32	80
Een hogere macht ervaren	10	27	98
Spirituele ervaring	24	41	70
Belofte houden	45	34	56
Boetedoening / vergeving vragen	5	27	103
Gelovigen ontmoeten / geloof uitoefenen met anderen	15	35	85
Dankbaarheid	64	41	30
Bidden	34	45	56
Verlichting zoeken	20	35	80
Opgegroeid met bedevaart	81	26	28
Ontspannen	83	39	13
(Her)ontdekken identiteit	14	33	88
Overledenen herdenken	65	40	30
Fijn gezelschap	122	13	0
Voor Gods zegen of Maria's hulp	35	36	64
Bedanken voor het leven	55	35	45
Sportiviteit	53	44	38
Genieten van de natuur	49	57	29
Veel mensen in de buurt gaan	42	39	54
Traditie	107	21	7
Bidden voor een betere wereld	20	43	72

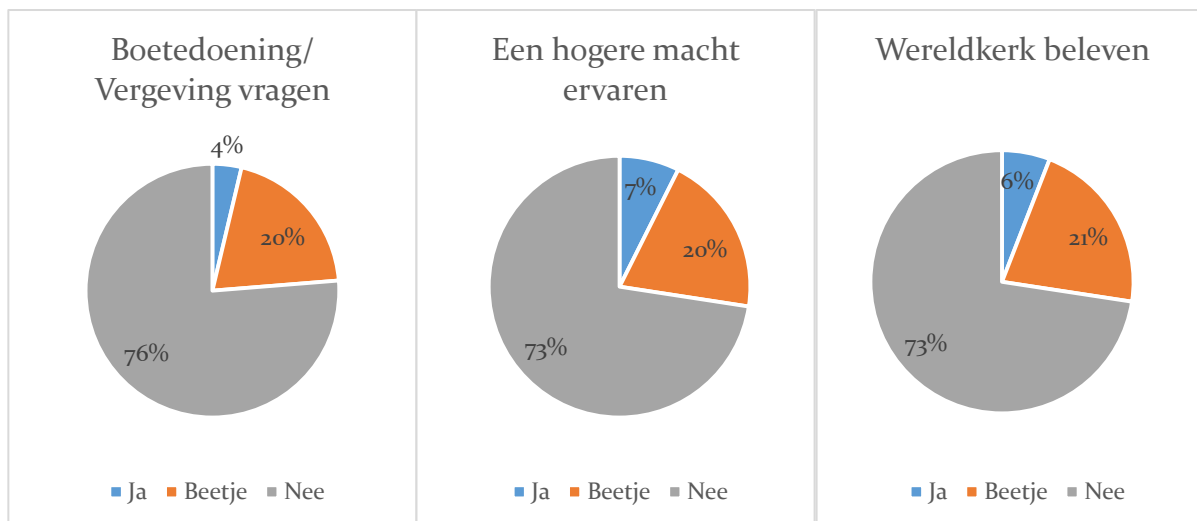
Uit de enquête blijkt dat de grootste motivatie 'Fijn gezelschap' is. Dit komt overeen met de in het vorige hoofdstuk besproken interviews. Daarbij gaven de pelgrims aan dat ze vaak meelopen omdat anderen mensen meelopen en dat het altijd erg gezellig is. Twee andere grote motivaties blijken 'saamhorigheid' en 'traditie', gevolgd door 'opgegroeid met de Processie' en 'ontspannen'. Ook dit komt overeen met de resultaten uit de vorige hoofdstukken. Pelgrims van deze Processie zijn vaak opgegroeid met deze traditie en voelen zich verbonden met de Valkenswaardse gemeente. Daarom lopen ze elk jaar weer mee. Het is voor veel pelgrims een jaarlijks uitje waar ze met plezier naar toe leven. Kijkend naar de motivaties die weinig positieve respons kregen, valt op dat dit er meerdere zijn. De drie motivaties waarop het meest 'nee' is geantwoord zijn 'boetedoening/vergeving vragen', 'een hogere macht ervaren' en 'een wereldkerk beleven'. Dit zijn alle drie religieuze motivaties en daarom bevestigt dit het beeld dat het religieuze aspect van de Processie langzaam verdwijnt. Ook de motivaties 'nieuwsgierigheid', 'gelovigen ontmoeten/geloof uitoefenen met anderen', '(her)ontdekken identiteit' en 'mijn geloof versterken' scoren laag in de enquête. Net als de vorige motivaties geeft dit het verminderen van het gelovige aspect in de Processie weer.

VERSCHILLENDE MOTIVATIES UITGELICHT

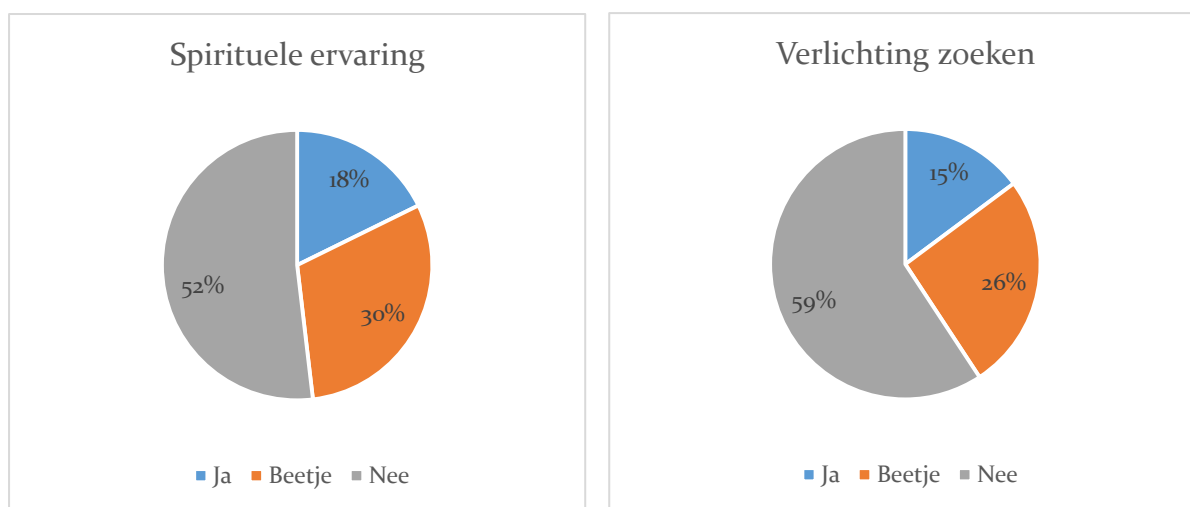
Uit de resultaten van de enquête blijkt dat veel mensen dezelfde motivatie hebben om mee te lopen met de Processie. Van de 135 ondervraagden gaven 122 mensen aan dat 'fijn gezelschap' een van de belangrijkste motivaties is. Dit geeft een eensgezind beeld van de pelgrims. Dit geldt ook voor de andere twee belangrijke motivaties 'saamhorigheid' en 'traditie', waar veel mensen 'ja' op hebben geantwoord. Deze gegevens zijn hieronder verwerkt in cirkeldiagrammen.

Deze cirkeldiagrammen zijn op dezelfde manier ook voor de laagst scorende motivaties gemaakt. Hierbij wordt nogmaals duidelijk dat het religieuze aspect langzaam verdwijnt aangezien deze motivaties alle drie aan het geloof gerelateerd zijn. Dit komt overeen met de resultaten uit de interviews en bevindingen uit de literatuur.

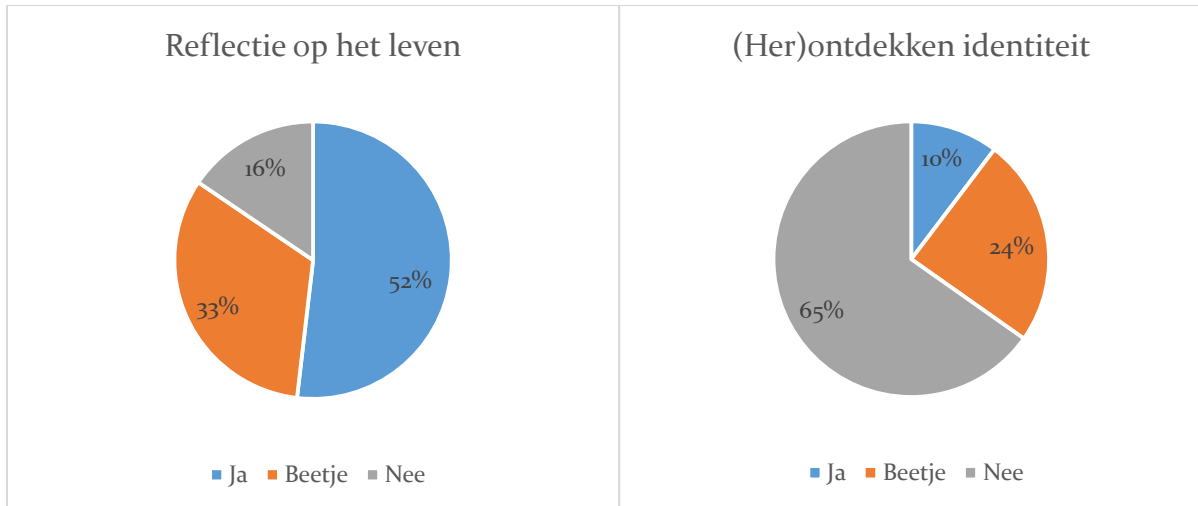

Een ander aspect dat opvalt uit de resultaten van de enquête is dat de motivaties betreffende spiritualiteit ook laag scoren. Dit betreft de motivaties ‘spirituele ervaring’ en ‘verlichting zoeken’. Dit is tegenstrijdig met de literatuur over spiritualiteit in moderne bedevaarten. Spirituele mensen zouden ook bedevaartplaatsen bezoeken om daar een hogere macht en spiritualiteit te ervaren. Dit werd onder andere beargumenteerd door de hoogleraren Ian Reader en Michael York (zie hoofdstuk 1). Dit is echter niet terug te zien in de Handelse Processie. Zowel het geloofsaspect als het spirituele aspect speelt een kleine rol in de motivaties van pelgrims vandaag de dag.

Wat wel opvallend is, is dat de motivatie ‘reflectie op het leven’ hoog scoort maar ‘(her)ontdekken identiteit’ niet. Het (her)ontdekken van de identiteit, dat ook in meerdere literatuurstudies naar voren kwam als een van de moderne motivaties om op bedevaart mee te lopen, is bij de Handelse Processie dus niet in directe zin van toepassing. Dat dit wél het geval zou zijn, werd in het algemeen onder andere beargumenteerd door Ian Reader in een van zijn artikelen. Daarin legt hij uit dat mensen door de toenemende globalisering een sterker gevoel hebben van identiteitsverlies. Door het bezoeken van culturele en religieuze plaatsen of door mee te doen aan een bedevaart, vinden zij hun identiteit weer of herontdekken de pelgrims hun identiteit. Ondanks dat 65% procent van de ondervraagden heeft

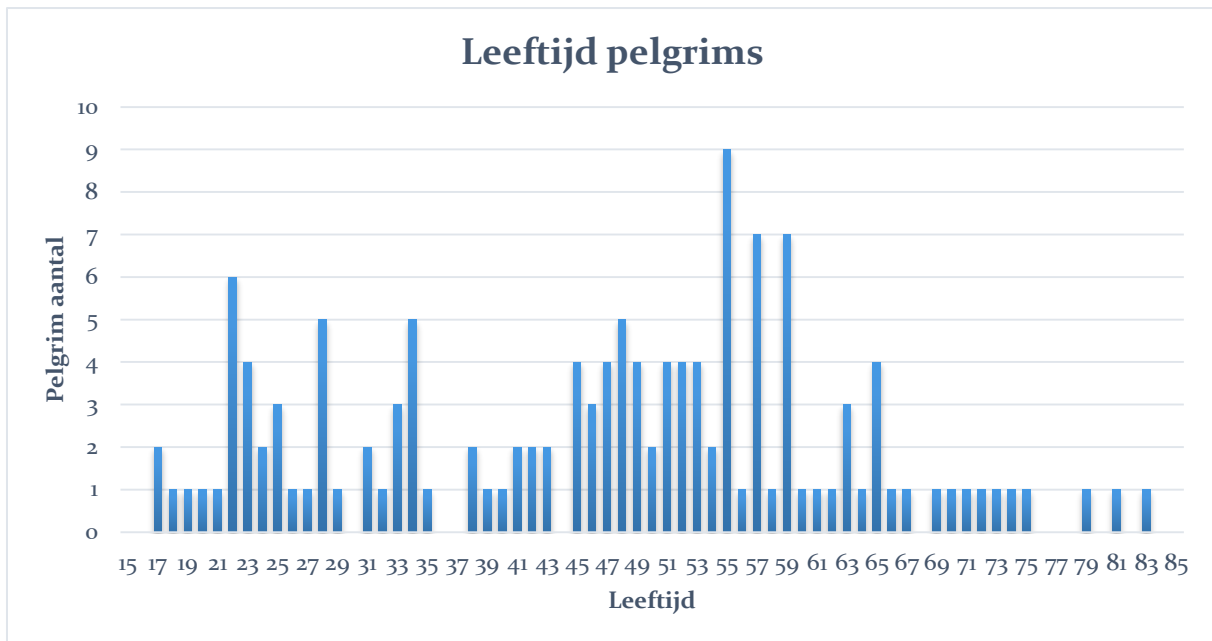
aangegeven dat zij deze herontdekking niet als motivatie zien, blijkt wel uit de interviews dat mensen zich verbonden voelen met de Valkenswaardse gemeenschap en dat zij meelopen omdat het een onderdeel is van de Valkenswaardse identiteit. Zij vinden het dus belangrijk om mee te lopen met de Processie omdat het bij hun identiteit hoort en ze zo een saamhorigheidsgevoel beleven.

Daarnaast wordt ‘reflectie op het leven’ door de helft van de pelgrims als motivatie bestempeld. Mensen hebben tijdens deze veertig kilometer lange tocht de tijd om na te denken over hun leven en het hier met andere mensen ook over te hebben. Dat is voor hen dus belangrijk. Mensen staan dan even stil bij de gebeurtenissen in hun leven en van de afgelopen jaren. Tevens zijn mensen, volgens hoogleraar Luigi Tomasi, op zoek naar een persoonlijke heilige plek. In het geval van de Handelse Processie zou dat dus de kerk van Handel of Handel als bedevaartsoord zijn. De pelgrims van de Processie voelen de Processie zelf ook als een soort van ‘heilig’. Het is een terugkerend fenomeen waar de pelgrims veel waarde aan hechten en daarom lopen ze elk jaar mee.

RELATIE TUSSEN MOTIVATIES EN LEEFTIJD

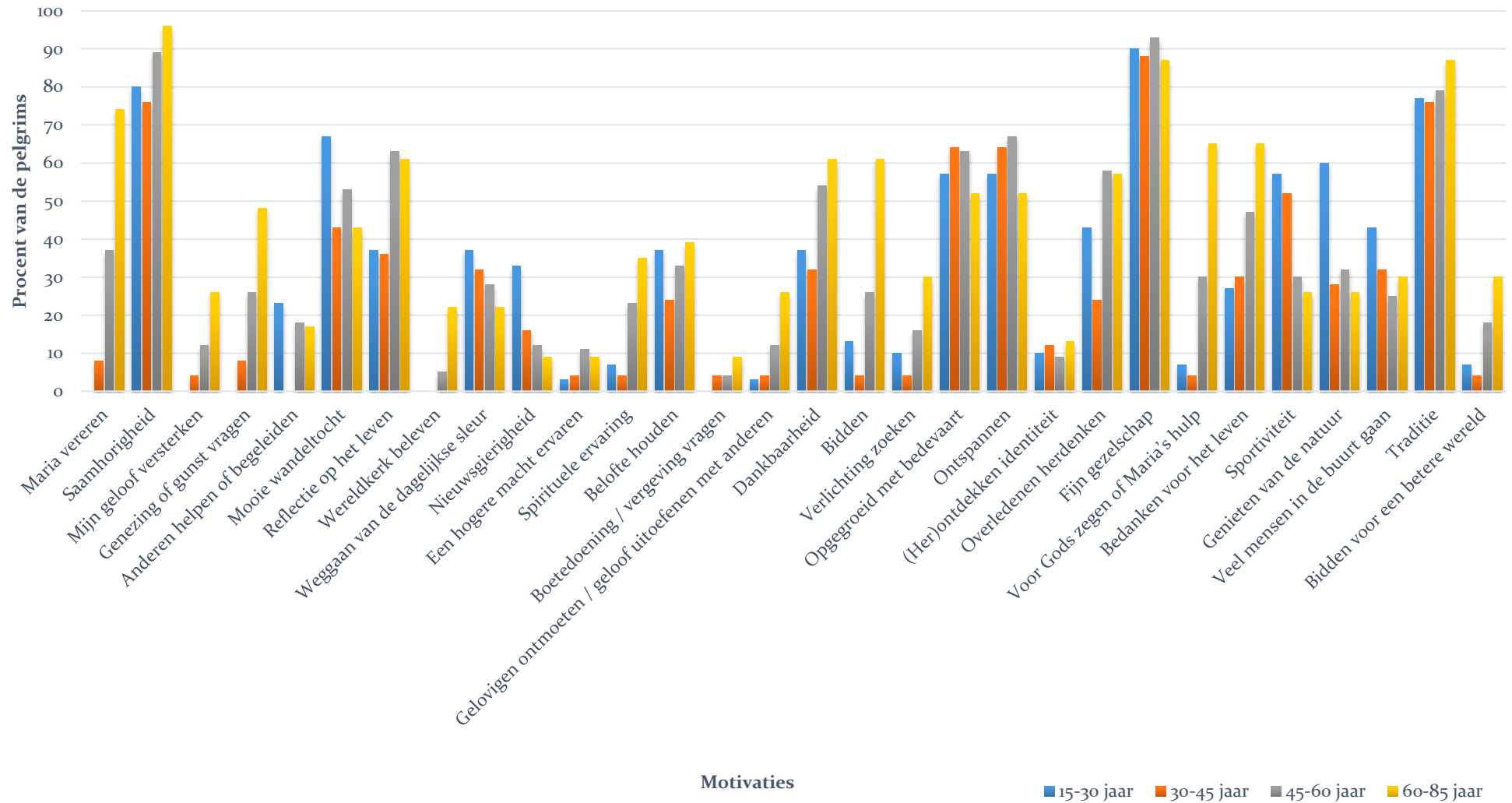
Als gekeken wordt naar de leeftijd van de pelgrims valt meteen op dat de grootste groep pelgrims tussen de 30 en 60 jaar is. Er zitten enkele uitschieters aan de bovenkant (79, 81 en 83 jaar) en er zijn ook wat jongere pelgrims van 17 of 19 jaar oud. Er kunnen meerdere verklaringen zijn voor de verschillen in leeftijd. Het kan betekenen dat mensen tussen de 30 en de 60 jaar eerder een enquête invullen of dat deze leeftijdsgroep het meeste meeloopt. Ook kan het zijn dat zij als enige zijn bereikt voor de enquête via facebook en de krant (Valkenswaardse Weekblad). Uit de andere interviews en literatuuronderzoek blijkt echter ook dat deze leeftijdsgroep het vaakst meeloopt. Zij hebben de bedevaart van hun ouders meegekregen en zij zijn dan ook het actiefst met de traditie en het lopen. Vaak proberen zij hun kinderen enthousiast te maken voor de Handelse Processie maar het is wel een lange voettocht dus niet iedereen kan dit aan of wil dit doen. Daarnaast blijft het een religieuze processie en dat trekt niet elk soort mens aan.

Op de volgende pagina is een grafiek toegevoegd waarin de leeftijd van de pelgrims vergeleken wordt met hun grootste motivaties. Dit is gedaan door de pelgrims in vier categorieën in te delen op leeftijd, namelijk 15-30 jaar, 30-45 jaar, 45-60 jaar en 60-85 jaar. Daarna is gekeken naar hoeveel procent van de pelgrims van elke groep 'ja' heeft gezegd op de bepaalde motivatie. Uit deze vergelijking zijn verschillende conclusies te trekken. Zo heeft de leeftijdsgroep 15-30 jaar geen enkele keer de motivaties 'Maria vereren', 'mijn geloof versterken', 'genezing of gunst vragen', 'wereldkerk beleven' en 'boetedoening/vergeving vragen' aangevinkt. Dit betekent, zoals verwacht, dat de jongere generatie niet met de Processie meeloopt uit religieuze redenen. Zij geven aan dat hun grootste motivaties 'fijn gezelschap', 'saamhorigheid' en 'traditie' zijn. Dit is in lijn met de algemene grootste motivaties van de Processie. Ook scoort deze jonge groep hoog op de motivaties 'sportiviteit' en 'genieten van de natuur'. Dat is voor hen dus een belangrijke reden om mee te lopen.

Een ander opvallend gegeven uit deze grafiek is het hoge aantal positieve stemmen voor religieuze motivaties van de oudere leeftijdsgroep 60-85 jaar. Zij scoren aanzienlijk hoog op 'Maria vereren', 'voor God's zegen of Maria's hulp', 'bidden' en 'bedanken voor het leven'. Met name de oudere generatie is dus nog erg gehecht aan het religieuze aspect van de Processie. Dit bevestigt het beeld uit de literatuur van onder andere Post en Pieper. Jongere pelgrims hebben nu eenmaal een minder religieuze motivatie dan ouderen. Desondanks geeft de oudere groep ook aan dat ze saamhorigheid, het gezelschap en de traditie erg belangrijk vinden.

Leeftijdsgroepen en motivaties

De andere twee leeftijdsgroepen, 30-45 jaar en 45-60 jaar, zitten bij de meeste motivaties eigenlijk in het midden van de andere twee groepen, zoals te zien is in de grafiek. Hun motivaties komen redelijk overeen met het algemene beeld van alle pelgrims. Wel is er nog een verschillen te zien tussen beide groepen. Zo komt de groep 30-45 jaar qua motivaties meer overeen met de jongere groep 15-30 jaar en de 45-60 jaar groep meer bij de ouderen. Bij de motivaties 'bidden voor een betere wereld' en 'voor Gods zegen of Maria's hulp' scoort de groep 30-45 jaar zelfs nog lager dan de jongere groep. Dit betekent dat net als de groep 15-30 jaar ook deze groep weinig meer met het geloof heeft. De groep 45-60 jaar scoort hier wel hoger maar niet zo hoog als de oudere groep. Een opvallend verloop van de leeftijdsverschillen is te zien bij de motivatie 'genezing of gunst vragen'. Bij de jongere groep heeft niemand 'ja' gezegd, bij 30-45 jaar 8 procent, 45-60 jaar 26 procent en de 65-80 jaar groep 48 procent (zie grafiek). Hierin is nogmaals het verschil in motivatie qua geloof te zien. Bij sommige motivaties geven alle vier de groepen dezelfde waarden aan zoals 'saamhorigheid', 'belofte houden', 'verlichting zoeken' en 'overledenen herdenken'.

Een ander onderdeel van de enquête waar tot nu toe nog geen aandacht aan is besteed in dit onderzoek, zijn opmerkingen of vragen die de pelgrims konden achterlaten in de enquête. Ongeveer 45 van de 135 pelgrims hebben dit gedaan en daaruit blijkt vooral een gevoel van trots en traditie naar de Handelse Processie. Zo schrijft een van de pelgrims; 'Een geweldige Valkenswaardse traditie die in ere gehouden dient te worden' of 'Dit mag nooit verloren gaan, na al die eeuwen!' of 'Traditie binnen onze familie, vanaf mijn oma, wij hebben een eigen familiekar en gaan met de hele familie. Alle leeftijden gaan mee als vanzelfsprekend. Thuisblijven is geen optie'. Ook geven enkele mensen aan dat het geloof niet meer een grote rol speelt voor hen maar dat het vooral gaat om het sociale aspect: 'Voor mij is het vooral een gevoel van samen iets moois beleven. Sociale cohesie, veel bekende tegenkomen en voor elkaar iets betekenen. Dit is voor mij belangrijker dan de Mariaverering. Samen zorgen voor een beter wereld.' Of: 'de saamhorigheid en verbondenheid geeft jong en oud ieder jaar weer kracht. Ook al is voor de meeste het geloof en de kerk niet de drijfveer om mee te gaan met deze wonderlijk mooie bedevaart.'

Desondanks zijn er nog wel mensen voor wie het geloof wel een rol speelt in de Processie en die dit ook aan geven: 'Bij velen een stukje geloofsbeleving die de huidige Rooms-Katholieke Kerk volgens hen niet meer geeft' en 'Voor mij is 'Handel' iets wat je met veel devotie doet. Het geeft innerlijke rust en een geweldig gevoel.' Er is ook een pelgrim die hoopt dat de religieuze motivatie blijft bij de jongere generatie: 'Mooi samengaan van samen geloof beleven op een historische fundering. Hopelijk blijft het geloof de vaste basis, ook bij de nieuwe jongere deelnemers.' En als laatste wordt saamhorigheid heel belangrijk gevonden, zoals in de enquête naar voren komt: 'De saamhorigheid voert de boventoon! Ondanks de zware tocht kom je toch anders thuis, gesterkt!'

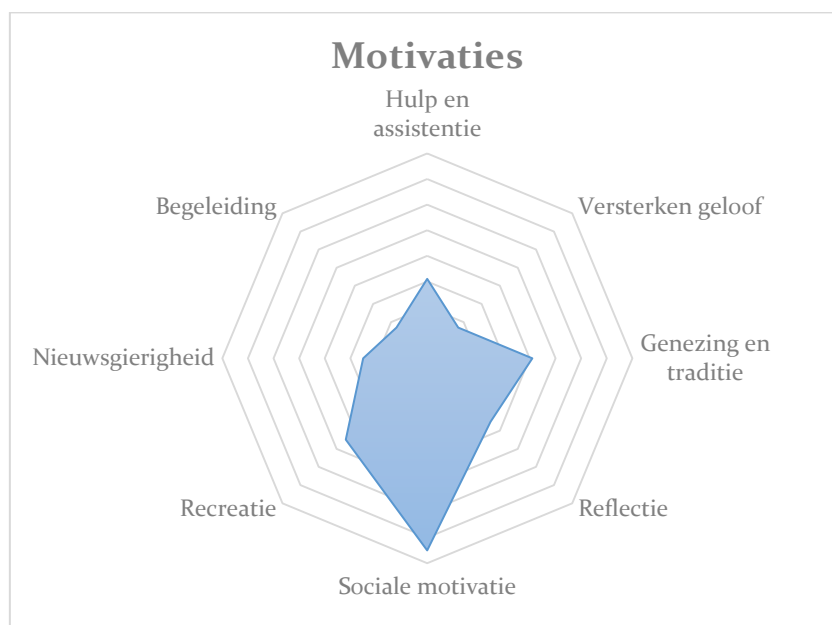
ACHT CATEGORIEËN POST EN PIEPER

Zoals al eerder werd vermeld, hebben Paul Post en Jos Pieper in 1998 onderzoek gedaan naar de motivaties van pelgrims die naar bedevaartsplaatsen Lourdes, Wittem en Banneux gingen. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat er acht categorieën van motivaties kunnen worden onderscheiden, onderverdeeld in religieuze en niet-religieuze motivaties.⁷¹ Als deze motivaties worden vergeleken met de motivaties uit de enquête, waarbij de indeling van Post en Pieper is aangehouden, kan het volgende schema worden gemaakt.

Motivaties	15-30 jaar	30-45 jaar	45-60 jaar	60-85 jaar	Algemeen
Hulp en assistentie:	21%	13%	36%	53%	31%
• Dankbaarheid	37%	32%	54%	61%	46%
• Bedanken voor het leven	27%	20%	47%	65%	40%
• Bidden	13%	4%	26%	61%	26%
• Bidden voor een betere wereld	7%	4%	18%	30%	15%
• Voor Gods zegen of Maria's hulp	7%	4%	30%	65%	27%
• Verlichting zoeken	10%	4%	16%	30%	15%
• Overledenen herdenken	43%	24%	58%	57%	46%
Versterken geloof	10%	4%	17%	35%	17%
• Maria vereren	0%	8%	37%	74%	30%
• Wereldkerk beleven	0%	0%	5%	22%	7%
• Gelovigen ontmoeten / Geloof uitoefenen met anderen	3%	4%	12%	26%	11%
• Mijn geloof versterken	0%	4%	12%	26%	11%
• Een hogere macht ervaren	3%	4%	11%	9%	7%
• Spirituele ervaring	7%	4%	23%	35%	17%
Genezing en traditie	34%	38%	43%	49%	41%
• Boetedoening / vergeving vragen	0%	4%	4%	9%	4%
• Genezing of gunst vragen	0%	8%	26%	48%	21%
• Opgegroeid met bedevaart	57%	64%	63%	52%	59%
• Traditie	77%	76%	79%	87%	80%
Reflectie	40%	24%	41%	37%	35%
• (Her)ontdekken identiteit	43%	12%	9%	13%	19%
• Reflectie op het leven	37%	36%	63%	61%	49%

⁷¹ Post en Pieper, *The Modern Pilgrim*, 40-48.

Sociale motivatie	89%	63%	72%	74%	75%
• Saamhorigheid	80%	76%	89%	96%	85%
• Belofte houden	37%	24%	33%	39%	33%
• Fijn gezelschap	90%	88%	93%	87%	90%
Recreatie	57%	45%	42%	34%	45%
• Weggaan van de dagelijkse sleur	37%	32%	28%	22%	30%
• Ontspannen	66%	64%	67%	52%	62%
• Mooie wandeltocht	67%	48%	53%	43%	53%
• Sportiviteit	57%	52%	30%	26%	41%
• Genieten van de natuur	60%	28%	32%	26%	37%
Nieuwsgierigheid	38%	24%	19%	20%	25%
• Nieuwsgierigheid	33%	16%	12%	9%	18%
• Veel mensen in de buurt gaan	43%	32%	25%	30%	33%
Begeleiding	23%	0%	18%	17%	17%
• Anderen helpen of begeleiden	23%	0%	18%	17%	17%

Uit dit schema en de diagram kan worden geconcludeerd dat ‘sociale motivatie’ de grootste drijfveer is voor de pelgrims van de Handelse Processie. Hiertoe behoren zowel ‘saamhorigheid’ en ‘fijn gezelschap’, die beide de grootste motivaties bleken uit de interviews en enquête. Zoals ook bij de andere analyses scoren ‘begeleiding’, ‘versterken van het geloof’ en ‘nieuwsgierigheid’

laag. Dit zijn motivaties die minder zijn geworden de laatste jaren. In het bovenste schema is eveneens goed het verschil tussen de leeftijdsgroepen te zien. De jongste leeftijdsgroep hecht meer waarde aan de motivaties binnen 'recreatie' ('weggaan van de dagelijkse sleur', 'mooie wandeltocht', 'sportiviteit' en 'genieten van de natuur') en '(her)ontdekken van de identiteit'. Dit zijn vooral motivaties die niets met het katholieke geloof te maken hebben en jongeren zijn dus meer gericht op moderne redenen voor een bedevaart of wandeltocht. De oudere generatie heeft hier wat minder behoefte aan. Zij hecht in verhouding tot de andere groepen meer waarde aan 'reflectie op het leven', 'genezing of gunst vragen' en de categorieën 'hulp en assistentie' en 'versterken geloof'. Ook hier is dus te zien dat de oudere generatie wel bezig is met het geloof in de Processie.

Deze indeling van Post en Pieper is gemaakt aan de hand van hun onderzoek in de drie bovengenoemde bedevaartsplaatsen. Aan de hand van de Handelse Processie zou wellicht een andere indeling beter zijn. De categorie 'genezing en traditie' is in deze Processie een vreemde combinatie van motivaties. Traditie is voor de pelgrims namelijk erg belangrijk, maar genezing behoort meer tot het religieuze aspect van de Processie. Daarom zou deze categorie beter kunnen worden gesplitst. Ook andere motivaties zoals 'mensen in de buurt gaan' passen in deze Processie beter op een andere categorie. De onderstaande indeling is gemaakt aan de hand van de resultaten van de interviews en de enquête. Hierin wordt een onderscheid gemaakt tussen vijf categorieën, waar Post en Pieper er acht zagen.

Religieuze motivatie:

- Maria vereren
- Wereldkerk beleven
- Gelovigen ontmoeten / Geloof uitoefenen met anderen
- Versterken van mijn geloof
- Een hogere macht ervaren
- Bidden
- Bidden voor een betere wereld
- Boetedoening / vergeving vragen
- Genezing of gunst vragen
- Voor Gods zegen of Maria's hulp
- Spirituele ervaring

Reflectie:

- Dankbaarheid
- Bedanken voor het leven
- Verlichting zoeken
- Overledenen herdenken
- (her)ontdekken identiteit
- Reflectie op het leven

Traditie:

- Opgegroeid met bedevaart
- Traditie

Sociale motivatie:

- Saamhorigheid
- Belofte houden
- Veel mensen in de buurt gaan
- Iemand begeleiden
- Fijn gezelschap

Recreatie:

- Weggaan van de dagelijkse sleur
- Ontspannen
- Mooie wandeltocht
- Sportiviteit
- Nieuwsgierigheid
- Genieten van de natuur

Met deze indeling ontstaat er ook een ander diagram (zie hieronder). Hieruit blijkt dat traditie en sociale motivatie beide erg belangrijk zijn in de Processie. Religieuze motivatie scoort in deze indeling het laagst. Dit komt overeen met de interviews en enquête. Deze indeling past beter bij de Handelse Processie omdat bijvoorbeeld begeleiding en nieuwsgierigheid niet zo van toepassing zijn voor deze Processie. Ook passen deze motivaties beter bij een andere categorie dan dat ze op zichzelf een categorie zijn. De nieuwe indeling heeft grotere categorieën dan de vorige indeling van acht. Hierdoor is het aantal pelgrims en motivaties beter verdeeld. Deze indeling zou in de toekomst vaker voor Nederlandse regionale bedevaarten kunnen worden gebruikt om de motivaties van de pelgrims te onderzoeken.

Als de uitslag van de enquête vergeleken wordt met de interviews dan kan worden geconcludeerd dat deze overeenkomen en dat saamhorigheid, fijn gezelschap en traditie de belangrijkste motivaties voor de pelgrims zijn. Dit geldt voor zowel de jongere generatie als voor de wat oudere pelgrims. Allen voelen zich verbonden in de Processie en gaan elk jaar mee. Dit beeld blijkt ook duidelijk uit de interviews. De Processie is een onderdeel van de Valkenswaardse identiteit en bijna iedereen doet mee of levert een bijdrage. Daarom kan ook onderscheid worden gemaakt op basis van motivatie en niet leeftijd tussen vier grote groepen: ouderen/traditionelen, jongeren, sporters en religieuze pelgrims. Daarvan zijn de groepen ouderen/traditionelen en jongeren het grootst en best vertegenwoordigd in de Handelse Processie. Wel heeft elke leeftijdsgroep een bepaalde voorkeur voor motivaties. De jongere leeftijdsgroep loopt meer mee als recreatie terwijl de ouderen toch ook meelopen voor het geloof.

Als we kijken naar de begrippen 'toerist' en 'pelgrim' in deze Processie dan kunnen de volgende motivaties onder toeristische motivaties worden geschaard: 'nieuwsgierigheid', 'weggaan van de dagelijkse sleur', 'genieten van de natuur' en 'mooie wandeltocht'. Dit zijn motivaties die tot de Post en Pieper categorie van 'recreatie' horen. Dit zijn motivaties die in de Handelse Processie ongeveer 35 procent scoren (nieuwsgierigheid: 18%, weggaan van de dagelijkse sleur: 30%, genieten van de natuur: 37% en mooie wandeltocht: 53%). Dit betekent dat de Handelse Processie niet echt een Processie is waar mensen met toeristische motieven naar toe komen. Het zijn vooral mensen die voor de gezelligheid of het geloof meelopen.

Conclusie

In de inleiding van dit onderzoek werden verschillende vragen gesteld omtrent hedendaagse bedevaarten en processies. Bijvoorbeeld de vraag of er spanningen of conflicten ontstaan tussen de verschillende pelgrims, namelijk jong, oud, religieus, spiritueel of sportief, in processies. Ook de vraag of er veranderingen zijn opgetreden de laatste jaren omtrent deelnemers kwam aan de orde. Deze vragen werden getoetst in dit onderzoek door middel van de casestudy over de Handelse Processie en zullen in deze conclusie worden samengevat.

Uit de bronnen over de Handelse Processie blijkt dat de Processie al bijna 250 jaar bestaat. De Processie ontstond uit een verlangen van de mensen in Valkenswaard om genezing en kracht te zoeken bij Maria. Dit werd gedaan in de vorm van het lopen naar een Mariabeeld in de bedevaartsplaats Handel. In de 250 jaar dat de Processie bestaat is er een hoop veranderd, onder andere door de secularisatie van de twintigste eeuw. Lopen de deelnemers dan nog wel met dezelfde intenties als vroeger of als 25 jaar geleden? Vroeger waren de grootste motivaties in het religieuze aspect namelijk genezing en kracht zoeken bij een sacrale plek door middel van bidden. Aan het einde van de twintigste eeuw kwamen daar niet-devotionele redenen bij zoals het ontdekken van de eigen identiteit, het sportieve karakter van de tocht en het genieten van de natuur. In dit onderzoek is gekeken of deze motivaties ook nog steeds in de huidige processies en bedevaarten van toepassing zijn. De vraag die daarmee in dit onderzoek centraal stond was 'hoe verhouden de verschillende motivaties van de pelgrims in de Handelse Processie zich met elkaar?'.

Als duidelijkste conclusie van dit onderzoek komt naar voren dat de drie grootste motivaties voor het meelopen van de Handelse Processie 'saamhorigheid', 'traditie' en 'fijn gezelschap' zijn. Dus ondanks dat het een religieuze processie is, lopen de meeste pelgrims mee omdat ze dat al jaren doen en het gezellig en leuk vinden met de andere pelgrims. De Handelse Processie is dus tegenwoordig meer een saamhorigheidsbijeenkomst dan een religieuze uiting. Dit was 25 jaar geleden ook al aan de orde, zo blijkt uit de literatuur en de bronnen die gebruikt zijn in hoofdstuk 2 en 3. Dit beeld blijkt ook duidelijk uit de kwalitatieve interviews. Hierin worden de motivaties traditie en saamhorigheid het meest benadrukt. Iedereen voelt zich tijdens de Processie verbonden met elkaar. Dit past bij het idee van Turner over de 'communitas'. Mensen die elkaar niet kennen of alleen vaag kennen, voelen zich tijdens de Processie toch verbonden met elkaar. De pelgrims vormen één groep en de Processie is dus een groepsgebeuren.

Deze motivaties komen overeen met de motivaties van 25 en 30 jaar geleden. Toen werden saamhorigheid en traditie eveneens als belangrijkste bestempeld. In het begin van de Processie in de achttiende eeuw werd ook nog veel waarde gehecht aan het genezen van ziektes door het

bidden tot Maria en het kwijtschelden van de zonden. Dat is vandaag de dag bijna helemaal verdwenen als motivatie. Wel denken mensen nog aan overledene familieleden of vrienden tijdens de Processie en wordt er door sommige mensen nog wel gebeden tot genezing van een geliefd persoon. Sommige motivaties uit het verleden zijn dus nu ook nog zichtbaar.

Zoals in de inleiding al duidelijk werd, zijn voornamelijk de concepten identiteit, traditie en ervaring belangrijk in dit onderzoek en bij deze Processie. Uit de enquête en interviews is gebleken dat de Handelse Processie voor de Valkenswaarders aanvoelt als een onderdeel van hun identiteit. Ze zijn er mee opgegroeid en hebben al vaak meegelopen. Dit is ook een stukje traditie die generatie op generatie wordt doorgegeven. Veel pelgrims geven aan dat ze graag onderdeel willen zijn van deze traditie en de ervaring met iedereen willen delen. De pelgrims raden andere mensen aan om ook mee te lopen omdat het een unieke ervaring is. Daarom kan in de Processie een onderscheid worden gemaakt tussen vier groepen pelgrims: ouderen/traditionelen, jongeren, sporters en religieuze pelgrims. De ouderen/traditionelen en jongeren zijn de grootste groepen.

Er is tevens de wens van veel pelgrims om de traditie nog heel lang te laten voortbestaan en eigenlijk zo weinig mogelijk te veranderen. Dat is ook wat het Broederschap aangeeft in de jaarlijkse intentie van 2018 (zie bijlage 5). De traditie van de Handelse Processie moet bewaard blijven. Wel gaat het Broederschap in sommige aspecten mee met de tijd. Zo werd er vorig jaar een nieuw lied geïntroduceerd dat door veel pelgrims goed werd ontvangen. Vernieuwing die past binnen de traditie wordt dus wel geaccepteerd. De intentiecommissie, die meerdere malen is genoemd in dit onderzoek, gaat de komende jaren ook onderzoek doen naar de gewenste toekomst van de Processie en zal eventuele aanpassingen of veranderingen overleggen met het Broederschap.

SPANNINGEN

Een grote verandering ten opzichte van vroeger is dat het aantal pelgrims de laatste jaren sterk toeneemt. Veel mensen die er nu bij komen zijn sportieve wandelaars die oefenen voor de Vierdaagse in Nijmegen of andere wandelevenementen. Dit is eigenlijk niet de bedoeling omdat de Processie geen prestatie-loop is, aldus het Broederschap. Men verwelkomt iedereen maar er is toch meer een voorkeur voor mensen uit Valkenswaard of mensen die gelovig zijn. Er heerst dus een kleine spanning tussen de groepen. Veel pelgrims hebben hier echter geen last van of merken het niet. De problemen/irritaties worden meestal vanzelf door de pelgrims opgelost, zo blijkt uit de interviews. Met problemen wordt hier bedoeld op het alcohol drinken tijdens de Processie en het bloemen geven bij de aankomst in Valkenswaard. Het zijn dus geen grote spanningen maar het Broederschap houdt zich wel aan bepaalde tradities en regels die de pelgrims moeten volgen.

Spanning tussen religieuzen en niet-religieuzen is weinig te zien in de Processie. De religieuze mensen zijn het fanatiekst en lopen dan ook vooraan. Uit de interviews blijkt dat het niet de bedoeling is dat je daar als sportief persoon tussen gaat lopen. Er is dus wel een bepaalde rangorde te zien maar conflicten zijn er niet. Iedereen wordt welkom geheten en niemand wordt buitengesloten. Spanningen tussen jong en oud zijn zowel uit de interviews als uit de enquête niet naar voren gekomen. Wel is er een duidelijk verschil in motivaties tussen ouderen en jongeren, zoals verbeeld in de grafieken van hoofdstuk 4. De jongste leeftijdsgroep (15-30 jaar) heeft bijvoorbeeld geen religieuze motivatie om te lopen maar hecht meer waarde aan saamhorigheid en fijn gezelschap. Ook lopen de jongeren mee, in tegenstelling tot de oudere groep, voor de sportiviteit en het genieten van de natuur. De oudere groep loopt juist mee voor de religieuze motivatie. Dat is bij hen, ook van huis uit, nog belangrijk. Er is dus wel een verschil te zien tussen de groepen maar allemaal vinden ze saamhorigheid en traditie belangrijk en deze motivaties conflicteren niet met elkaar.

In het laatste hoofdstuk kwamen de acht categorieën van Post en Pieper aan bod, namelijk 'hulp en assistentie', 'versterken geloof', 'genezen en traditie', 'reflectie', 'sociale motivatie', 'recreatie', 'nieuwsgierigheid' en 'begeleiding'. Deze categorieën zijn vergeleken met de resultaten van de enquête en in een schema gezet. Hieruit bleek dat de 'sociale motivatie' het grootst was onder de categorieën. Hieronder vallen saamhorigheid, belofte houden en fijn gezelschap. Net als bij de interviews scoorden 'begeleiding', 'versterken van het geloof' en 'nieuwsgierigheid' laag. Deze motivaties zijn de laatste vijftig jaar steeds minder geworden en dat is terug te zien in de enquête. Aan de hand van deze acht categorieën is in dit onderzoek een nieuwe indeling van motivaties voorgesteld. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen vijf in plaats van acht categorieën namelijk 'religieuze motivatie', 'reflectie', 'traditie', 'sociale motivatie' en 'recreatie'. Deze indeling is beter toepasbaar op moderne bedevaarten omdat de indeling van acht categorieën te breed was. Nu is elke categorie groter en passen de motivaties beter bij elkaar. Hierdoor kan een duidelijker beeld worden gegeven van de motivaties.

TOERISTEN EN PELGRIMS

Een ander groot debat dat in dit onderzoek centraal werd gesteld, is het debat over de begrippen 'pelgrim' en 'toerist'. In het eerste hoofdstuk werd een onderscheid gemaakt tussen vier begrippen; pelgrim, toerist, seculiere pelgrim en religieuze toerist. Uit dit onderzoek blijkt dat de meeste mensen in de Handelse Processie pelgrims zijn of religieuze toeristen. Sommige mensen lopen mee uit een religieuze motivatie (pelgrims) maar anderen lopen mee voor de gezelligheid of andere motivaties (religieuze toerist). Soms zijn zij nog wel katholiek maar niet meer praktiserend katholiek. Zij kunnen bestempeld worden als religieuze toerist omdat ze zowel

een religieuze als toeristische motivatie hebben om deze bedevaart te lopen. Mensen die voor spiritualiteit of om andere redenen met de Handelse Processie meelopen zijn niet veel te vinden in de Handelse Processie. Zij behoren eventueel tot de categorie 'seculiere pelgrim'.

De sportievelingen/wandelaars in de Processie kunnen in het kader van de vier begrippen als toeristen worden bestempeld. Zij lopen mee zonder religieuze of sociale motivatie. De Processie is te klein om echt toeristen aan te trekken van buiten Noord-Brabant die dit fenomeen willen meemaken. Er zullen waarschijnlijk wel wat toeristen naar de bedevaartsplaats Handel komen maar zij doen niet mee aan de Processie. De Handelse Processie is toch meer een 'ons kent ons' fenomeen en heeft vooral veel Valkenswaardse deelnemers. Het Broederschap wil ook niet dat de Processie te groot wordt, in verband met het karakter en de logistiek van de stoet.

Een duidelijke tegenstelling tussen de literatuur en dit onderzoek is het aantal 'spirituele mensen' in de Handelse Processie. Dit zijn er nagenoeg geen of zij hebben zich niet bekend gemaakt in de enquête of bij andere pelgrims. Zowel uit de enquête als uit de interviews bleek dat mensen niet echt spiritueel zijn of met een spiritueel doel naar Handel lopen. Dit gebeurt wel bij grotere bedevaarten zoals naar Santiago de Compostela of grote bedevaartplaatsen, aldus hoogleraren Ian Reader en Michael York. Daar gaan mensen van de 'new age' beweging heen voor een spirituele ervaring. De pelgrims van de Handelse Processie zijn ook niet echt op zoek naar een nieuwe identiteit of het hervinden van hun identiteit. Veel mensen lopen al jaren mee en lopen dus voor de traditie of saamhorigheid. Het vinden van hun identiteit is hier dus niet of nauwelijks van toepassing, aangezien ook maar tien procent van de pelgrims in de enquête aangaf dat dit hun motivatie was.

Ondanks dat deze interviews en enquêtes met goede zorg zijn gemaakt en uitgevoerd, is er altijd nog een mogelijkheid tot verbetering en verder onderzoek. In de toekomst zouden nog meer pelgrims kunnen worden geïnterviewd, met name de pelgrims die in Handel wonen. Ook zouden de inwoners van Handel kunnen worden geïnterviewd over het verblijven van de Valkenswaardse pelgrims in Handel van zaterdag op zondag. Dit geeft wellicht weer een ander beeld van de Processie en de motivaties van de pelgrims dan alleen de antwoorden van de pelgrims uit Valkenswaard. Tevens zouden verschillende Nederlandse bedevaarten kunnen worden vergeleken en worden gekeken naar de verschillende motivaties. Ook kan dit onderzoek als opmaat of als voorbeeld dienen voor onderzoeken naar andere regionale bedevaarten in Nederland. Zo kan de enquête en de nieuwe indeling van de verschillende motivaties worden toegepast op andere casestudies.

Bibliografie

Primaire bronnen:

Broederschap der Handelse Processie, *Zangbundel 2017*. Valkenswaard, Broederschap der Handelse Processie, 2017.

Intentie Handelse Processie 2018.

Wittenberg, Dick. "Behoeftte aan devotie in een bedreigende buitenwereld." *NRC Handelsblad*, November 23, 1982.

'200 jaar Handelse Processie', K.S., 1967, Gemert Archief.

Secundaire literatuur:

Collins-Kreiner, N. "Researching Pilgrimage: Continuity and Transformations." *Annals of Tourism Research* 37, Issue 2 (April 2010): 440-456.

Herwaarden, J. van, en Ludo Milis. *Santiago de Compostela: pelgrims door de eeuwen heen*. Utrecht: HES, 1985.

Lathouwers, Peter. *In eeren ende oirbaer onser vrouwe te Haenle: Kerk en bedevaart in Handel*. Gemert: Heemkundekring "De Kommanderij Gemert", 2005.

Logister, Wiel. "De herontdekking van Maria." In *Op Bedevaart in Nederland: Betekenis en toekomst van de regionale bedevaart*, bewerkt door Paul Post en Ko Schuurmans, 31-43, Kampen: Uitgeverij Gooi en Sticht, 2006.

Margry, Peter Jan en Charles Caspers. *101 bedevaartplaatsen in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008.

Margry, Peter Jan en Charles Caspers. *Bedevaartsplaatsen in Nederland: Deel 2: Provincie Noord-Brabant*. Amsterdam: Meertens Instituut, 1998.

Margry, Peter Jan. *Shrines and Pilgrimage in the Modern World: New Itineraries into the Sacred*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008.

Meijl, Martien van, ed. *De Moederintentie van de Broederschap der Handelse Processie*. Valkenswaard: De intentiecommissie, 2013.

Mélotte, Henny en Peter Lathouwers, ed. *Kinderen van Maria: De Bedevaart van Valkenswaard naar Handel*. Valkenswaard: Broederschap der Handelse Processie, 1993.

- Nationale bedevaarten. *Pelgrims onderweg*. 's-Hertogenbosch: Nationale Bedevaarten, 1983.
- Nolan, Mary Lee. "Religious sites as tourism attractions in Europe." *Annals of Tourism Research* 19, issue 1 (1992): 68-78.
- Post, Paul en Jos Pieper. *The Modern Pilgrim: multidisciplinary explorations of Christian Pilgrimage*. Leuven: Peeters, 1998.
- Post, Paul en Ko Schuurmans, ed. *Op Bedevaart in Nederland: Betekenis en toekomst van de regionale bedevaart*. Kampen: Uitgeverij Gooi en Sticht: 2006.
- Reader, Ian. "Introduction." In *Pilgrimage in Popular Culture*, bewerkt door Ian Reader en Tony Walter, 1-23. Hampshire: Macmillan, 1993.
- Reader, Ian. "Pilgrimage growth in the modern world: Meanings and implications." *Religion* 37 (2007): 210-229.
- Tomasi, Luigi. "Homo Viator: From Pilgrimage to Religious Tourism via the Journey." In *From Medieval Pilgrimage to Religious Tourism: The Social and Cultural Economics of Piety*, bewerkt door William H. Swatos Jr. en Luigi Tomasi, 1-24. London: Praeger Publishers, 2002.
- Turner, Victor W. en Edith L. B. Turner. *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*. Oxford: Blackwell, 1978.
- Verhees, Paul. *Gemerts Erfgoed: in het licht van nu*. Gemert: 'Heemkundekring De Kommanderij Gemert', 2016.
- York, Michael. "Contemporary Pagan Pilgrimages." In *From Medieval Pilgrimage to Religious Tourism: The Social and Cultural Economics of Piety*, bewerkt door William H. Swatos Jr. en Luigi Tomasi, 137-158. London: Praeger Publishers, 2002.

Websites:

- Eijnden, Geert van den. "Handelse Processie krijgt app voor Android en Apple." *Eindhovens Dagblad*, 26 maart, 2018, <https://www.ed.nl/valkenswaard/handelse-processie-krijgt-app-voor-android-en-apple~a7443f4f/>.
- Handelse Processie. "De Stichting Broederschap der Handelse Processie." Geraadpleegd 19 februari, 2018. <http://www.handelseprocessie.nl/organisatie/de-stichting-broederschap-der-handelse-processie.php>.
- Nederlands Genootschap van Sint Jacob. "Grenzen overschrijden." Geraadpleegd 25 mei, 2018, <https://www.santiago.nl/grenzen-overschrijden/12618>.

Stichting Broederschap der Handelse Processie. "Broederschap der Handelse Processie."
Geraadpleegd 18 februari, 2018. www.handelseprocessie.nl/.

Afbeeldingen:

Voorblad: <https://www.handelseprocessie.nl/> [Geraadpleegd 2-5-2018]

Figuur 1: Peter Lathouwers, *In eeren ende oirbaer onser vrouwe te Haenle: Kerk en bedevaart in Handel* (Gemert: Heemkundekring "De Kommanderij Gemert", 2005), 6.

Figuur 2: Peter Jan Margry en Charles Caspers, *Bedeplaatsen in Nederland: Deel 2: Provincie Noord-Brabant* (Amsterdam: Meertens Instituut, 1998), 352.

Figuur 3: Peter Lathouwers, *In eeren ende oirbaer onser vrouwe te Haenle: Kerk en bedevaart in Handel* (Gemert: Heemkundekring "De Kommanderij Gemert", 2005), 112.

Figuur 4: Peter Jan Margry en Charles Caspers, *Bedeplaatsen in Nederland: Deel 2: Provincie Noord-Brabant* (Amsterdam: Meertens Instituut, 1998), 358.

Figuur 5: Henny Mélotte, en Peter Lathouwers, ed. *Kinderen van Maria: De Bedevaart van Valkenswaard naar Handel* (Valkenswaard: Broederschap der Handelse Processie, 1993), 25.

Bijlagen

BIJLAGE 1: LIED 'KINDEREN VAN MARIA'

Kinderen van Maria⁷²

Refrein: **Kinderen van Maria,
Zwaait de zegevaan;
Zingt het alleluia,
Nooit kunt gij vergaan!**

- 1   Uit haar open handen
      Vloeit een zegestroom;
      Maar op zielsvijanden
      Sling'ren zij de schroom.

Refrein

- 2   Leger in slagorde,
      Vol ontzag'lijkheid;
      O! Verplet de horde
      Die ten afgrond leidt.

Refrein

- 3   Voorbodin der zonne,
      Schone dageraad;
      Die 'k mijn harte gonne
      Met een blij gelaat.

Refrein

- 4   Licht in duisternissen,
      Liefelijke maan;
      Kan men 't voetpad missen,
      't Oog op U geslâan.

Refrein

- 5   Mild in zegestralen,
      Zonne der natuur;
      Moeder, kom ons halen
      In ons stervensuur.

Refrein

---

⁷² Broederschap der Handelse Processie, *Zangbundel 2017* (Valkenswaard, Broederschap der Handelse Processie, 2017), 9-10.

BIJLAGE 2: LIED 'NAAR 'T HANDELS OORD'

Naar 't Handels oord.⁷³

- 1 Steeds als ik droom
Ben ik op weg naar
Een hoger doel waar
Ik warmte vind
- 2 Steeds als ik droom
Ben ik verbonden
Heb ik gevonden
Een broederschap
- 3 Steeds als ik droom
Word ik geleid door
Een eeuwenoud spoor
Van rust en vree
- 4 Steeds als ik droom
Voel ik verlangen
Menselijk verlangen
Liefde, hoop en troost
- 5 In pelgrimstocht, gevuld met trots
Maria's goedheid - Moeder Gods
Leid ons veilig door 't leven
Salvé Regina
- 6 Als in mijn droom
Zal ik ontwaren
Vriendschap bewaren
Loop met me mee
- 7 Als in mijn droom
Ben ik geborgen
Op weg naar morgen
Steeds weer vooruit
- 8 In pelgrimstocht, gevuld met trots
Maria's goedheid - Moeder Gods
Leid ons veilig door 't leven
Salvé Regina
- 9 Als in mijn droom
Maria eren
Vriendschap begeren
En kom ik thuis
- 10 Als in mijn droom

---

⁷³ Broederschap der Handelse Processie, *Zangbundel 2017* (Valkenswaard, Broederschap der Handelse Processie, 2017), 52-53.

Ga ik in vrede
Pelgrim in gebede
Naar 't Handels oord

BIJLAGE 3: TRANSCRIPTIES INTERVIEWS

Interview Secretaris Broederschap der Handelse Processie meneer S.

- Meneer S. is secretaris van het Broederschap der Handelse Processie sinds paar maanden
- Motivatie = saamhorigheid. Geen religieuze motivatie. Hij loopt al 25 jaar mee. Soms af en toe niet. Dit kwam dan door mindere interesse tijdens studie of puberteit. Vroeger liep hij mee bij de scouting. Dat doen zijn kinderen nu ook. Hij heeft drie kinderen. De jongste is 10 en die heeft ook al een paar keer meegelopen. Hij dwingt ze niet, alleen als ze het leuk vinden.
- Het Broederschap ziet ook wel dat het religieuze aspect minder wordt in de Processie. Meneer S. weet van de religieuze mensen dat ze dit wel jammer vinden. Maar er wordt niet bij het Broederschap geklaagd of ze iets kunnen veranderen. Maar zo is de samenleving nu eenmaal aan het veranderen en dat zie je ook in de Processie. De belangrijkste intentie verschuift dus.
- S. vindt de sfeer in de Processie erg mooi. Het voelt echt als een groep en je kunt met veel mensen een praatje maken waar je anders minder mee praat. Dat vind hij erg leuk.
- S. krijgt nog steeds kippenvel als iedereen de Handelse kerk binnenloopt en de muzikanten komen binnen. Dat blijft gaaf en mooi.
- Meneer S. denkt dat de kracht van de processie in een combinatie van dingen zit. Het is mooi als groep, saamhorigheid, de moeheid van het lopen, de prestatie, het mooie in de natuur, mensen leven er naar toe. Dit verandert je emoties ook tijdens het lopen en aan het einde. S. vindt het zelf ook mooi als ze op zondag weer terug gaan. Dan staan de mensen in Valkenswaard iedereen op te wachten en dan wordt je echt onthaald. Dat is leuk. S. wil dit dus nog wel vaker blijven doen
- Hij werd gevraagd om broedermeester te worden. Zij vergaderen een paar keer en halen de contributie op bij mensen in Valkenswaard die sympathisant zijn. Voordat hij broedermeester werd is hij ook een keer in Handel blijven slapen bij de andere broedermeester. Dit was bij de Bron en daar was een gemeenschappelijke slaapzaal. Hij vond het leuk en bijzonder hoe de mensen daar met elkaar omgaan.
- De jongste broedermeester is 28. De oudste is 80.
- Vaak die oude garde blijft tot de dood meelopen of meegaan met de Processie. Zo was een man met kanker die tot een paar weken voor zijn dood bleef meelopen met de Processie. Het leeft dus echt in de Valkenswaardse gemeente.
- Het Broederschap maakt geen reclame voor de Processie. Het moet echt uit de mensen van Valkenswaard komen en ze willen ook dat de Processie in Valkenswaard blijft. Er hoeven dus niet mensen van andere plekken mee te doen. Het is een Valkenswaardse traditie.
- De Handelse Processie is ook het grootst. Die blijft nog wel even bestaan. De andere processies naar Handel zijn kleiner.
- Toeristen zijn weinig te zien in de Processie. Echt de Valkenswaardse gemeente.
- De pelgrims hoeven zich nergens in te schrijven. Gewoon aanwezig zijn op zaterdag om 06.00 uur. En ze kunnen eventueel een plekje op de kar kopen voor 10 euro.

Interview familie L.

- De man van de familie heeft veel meegelopen namelijk 25 keer, de dochter vijftien keer en de vrouw drie keer. Ze zijn niet religieus en lopen vooral mee voor de gezelligheid en omdat het een leuke groep is.
- Zij vonden het Broederschap wel religieus en serieus. Ze gaven bijvoorbeeld aan dat het echt geen prestatie-loop is en dat er geen bloemen mogen worden uitgedeeld aan het einde. Het Broederschap heeft dit 25 jaar geleden benadrukt door iedereen een brief te sturen. Dus dat is niet de bedoeling. Wel wordt er geklapt bij binnenkomst. Broederschap is dus streng.
- Veel mensen lopen nu mee als voorbereiding op de Kennedy mars of de Nijmeegse Vierdaagse.
- De vrouw vond het erg vermoeiend en had veel blaren gelopen. De eerste keer waren haar teennagels er ook bij af.
- Allemaal hadden ze veel gevoelens bij de aankomst in Handel. Dan is de muziek en de kerk aankomst erg mooi. Tranen en emotioneel door het lied Ave Maria. Emoties spelen dus een grote rol.
- Scouting loopt elk jaar mee. Alle drie de scoutings in Valkenswaard. De dochter zat bij St. Maarten en die liepen altijd mee. Daardoor kent ze dit nu ook. Bij de scouting organiseren ze ook een paar weken voor de Handelse Processie een vierdaagse wandeltocht in Handel. Dit is vaak 15 of 20 km en is dus om te oefenen. Nu doet de dochter niet meer van te voren oefenen. Ze weet dat ze het kan. De scouting draagt ook vaak de vlaggen, dat heeft zij ook een paar keer gedaan. Zij bidt vaak ook voor een ongeluk dat bij de scouting is gebeurd. Dus dat speelt wel mee.
- Allemaal vonden ze het leuker om in Valkenswaard aan te komen dan in Handel. Dan kom je namelijk thuis en ontvangt iedereen je. Dan is de hele weg vol met mensen.
- Het weer speelt ook een rol bij de keuze of ze beide keren lopen of niet.
- Het Broederschap loopt voorop in de Processie en geven het tempo aan. Zij geven ook aan hoe de mensen moeten lopen, namelijk strak in lijnen van vier personen. Zeker als ze bijna bij Handel zijn dan moeten de mensen in drie rijen van vier personen lopen. De harmonie loopt ook vooraan mee. Zij spelen alleen in de steden en vaak ook Ave Maria. Zij zijn echter niet door de hele tocht te horen. Alleen voor de mensen vooraan en voor de toeschouwers langs de kant. De man van de familie L. zat ook bij de Harmonie en speelde tuba.
- De eerste keer dat de dochter mee liep was ze 8 of 9 jaar oud
- De man is vaker in Handel blijven slapen dan de anderen. Hij vond dit leuk voor de gezelligheid maar het voegde niet perse heel veel toe aan de beleving. Ze sliepen toen soms op een klooster. De scouting blijft ook vaak slapen en zij hebben dan zalen of plaatsen afgehuurd. Dat wordt dus voor de leden van de scouting geregeld. Dat hoeven de kinderen niet zelf te doen.
- Op zondagochtend is om 9 uur de mis in het Processie park. Daar zijn veel mensen bij aanwezig. Dit duurt ongeveer 1 uur en dan gaan ze richting Valkenswaard. In die mis worden ook intenties van overledenen voorgelezen. Dit kunnen de pelgrims zelf aandragen. De vrouw vond dit altijd erg lang duren. Nu beginnen ze al met de namen voorlezen voordat de mis begint.
- De jeugd die blijft slapen in Handel doet dit om ook op stap te kunnen. Dit is niet het doel van de Processie en zullen de religieuzen ook niet goed vinden. Zij vinden het namelijk ook niet goed dat er tijdens de pauzes bier wordt gedronken.
- Soms zette de familie een caravan neer zodat alle familieleden daar konden blijven slapen.

- De vrouw liep wel mee voor een beetje boetedoening en verbetering van het leven. Of als er iemand overleden was ofzo. Dat deden ze wel.
- In Handel lopen er bruidjes (kleine meisjes) achter de pastoor aan de laatste meters voor de kerk. Hier wordt ook door kinderen van de scouting het Maria beeld gedragen door de Processie heen. Religieuze aspect van de Processie zit het in de liedjes, erg religieuze tekst. Maar ook in de boekjes die je krijgt. De serieuze mensen lopen vaak voorop en daar mogen ook geen andere mensen bij lopen. Dat is een vast klietje en die willen niet gestoord worden. gewoon in stilte kunnen lopen. De liedjes hebben vaak ook een mars muziek waardoor het makkelijker lopen is. Niet iedereen zingt liedjes. Sommigen vinden dat niet leuk. Dus sommigen kiezen hier specifiek voor.
- Kleine spanning dus tussen de religieuze en niet religieuze door het drinken, kletsen en serieuze gedoe.
- De familie L. loopt nu vooral mee voor de gezelligheid en ook omdat andere mensen meelopen. De vrouw liep vooral mee in het begin met haar man en die familie. Dus niet uit zichzelf.
- Ongeveer 15-20% van de mensen is religieus en serieus. De rest is of wel religieus maar niet zo streng of alleen voor de gezelligheid. De mensen van de gezelligheid komen vaak ook niet uit Valkenswaard. In Valkenswaard zelf is het vooral de traditie.
- Mooie en grote karren achteraan. Ongeveer 30. Elke groep heeft zijn eigen kar.
- Bij de tussenstops zijn het vaak de familieleden die niet meelopen die het eten en stoelen meenemen. Dus niet iedereen neemt eten mee. Bij de scouting regelen ze het ook zelf.
- De dochter benadrukt vooral dat er veel verschillende groepen zijn die dus ook bij elkaar lopen. Dit is duidelijk te zien.
- De Handelse Processie is samen met het Bloemencorso het grootste evenement in Valkenswaard. Niet iedereen loopt mee maar ze komen wel kijken. Steeds meer mensen lopen dus me voor de gezelligheid en sportiviteit. Niet meer religieuze mensen.
- Er is ook wel eens een limiet aan deelnemers gesteld omdat het anders te gevaarlijk werd op de weg. Zo lopen ze in Eindhoven ook een andere routen omdat het anders niet meer met het verkeer ging. Mensen werden bijvoorbeeld boos omdat ze moesten wachten op de stoet.
- 1/3 van de mensen is voor de gezelligheid. De rest is traditie.
- Geen scholen die meelopen. En geen tegenstelling tussen jong en oud. Meer tussen religieus en niet-religieus. Grootste leeftijdsgroep is tussen 30-50 jaar.
- In sommige familie leeft het heel erg, anderen wat minderen. Bij de harmonie leeft het ook erg.
- Geen toeristen. Die lopen niet vaak mee. Maar als je meeloopt dat ben je vaak wel verslaafd en wil je vaker meelopen. Voor toeristen is Valkenswaard te klein. Toeristen gaan naar grotere steden of wandeltochten. Vaak wel een stukje van de Processie op Omroep Brabant.
- Het is echt een groepsgebeuren en niet individueel. Je loopt met een groep.
- De vrouw van de familie L. voelde zich ook onderdeel van de grote groep en de dochter ook. Het is een grote processie. Soms kan je tijdens het lopen ook de grote van de groep zien en dat vond de dochter indrukwekkend

Interview familie Van H.

- De vrouw van de familie van H. heeft nog nooit meegelopen, de man al 70 keer van jongs af aan. Dit was een traditie vanuit de scouting en hij heeft 70x alles meegelopen en nog nooit gezeten op de kar. Nu is hij gestopt omdat hij te oud werd en zijn broer ook moest stoppen.
- Kinderen en kleinkinderen lopen ook mee.
- Motivatie is vooral groepsverband van de mensen in Handel
- De man kent alle liedjes uit zijn hoofd. Hij is ook gelovig en elke zondag naar de kerk. Hij bid ook tijdens de Processie.
- Hij heeft geen last van andere mensen.
- Nooit op de kar en hij liep vaak in het midden. Nu loopt hij niet meer maar gaat hij met de auto naar Handel of de tussenstops voor zijn familie.
- De man ziet weinig verandering in de Processie. Er zijn alleen meer mensen bij gekomen en dit zijn vooral de mensen die voor de gezelligheid meelopen of trainen voor andere wandeltochten.
- Dochter en haar vier kinderen wonen in Rotterdam en die komt met vrienden elk jaar naar Valkenswaard om de Processie te lopen.
- De man bleef bijna altijd in Handel slapen bij een kolenboer in de loods. Dat heeft hij 25 jaar gedaan. Daarna sliepen ze in een tent of met een caravan. Die had de vrouw of de familie daar dan neergezet. Dit was dichtbij de kerk. Ze zijn 25x met de caravan geweest. De volwassenen sliepen dan in de caravan en de anderen in een grote schuur.
- De man ziet geen spanningen tussen religieuzen en niet religieuzen. Alles is leuk.
- De Processie is echt een uniek gebeurtenis. Iedereen in Valkenswaard is wel lid en geeft 1 euro per jaar om het te steunen. Dus niet iedereen loopt mee maar ze steunen het wel en sommigen komen ook kijken. In de jaren zestig waren het maar 100-200 mensen bij de Processie. Nu zijn het er al 1500 deelnemers. Dit komt ook door de dip in de jaren zestig van religie.
- Geen bloemen aan het einde in Valkenswaard want het is geen prestatietocht. Dit heeft het Broederschap 20 jaar geleden gezegd. Vroeger moesten de vrouwen ook voorop lopen en kwamen de mannen erachter. Nu is alles door elkaar. Ook vanuit de kerk wordt er mee gelopen. Deze mensen zijn vaak processiemeesters.
- Op de keskeweg wordt geen gebed gedaan want daar is geen tijd voor. Vroeger werd er wel gebeden tussen Nuenen en Lieshout. Dat wordt nu niet meer gedaan.
- Er is nog maar één kerk in Valkenswaard over namelijk de Nicholaaskerk. De Mariakerk is alleen nog voor begrafenissen.
- Vaak maakte de man een grapje dat de tocht lopen een cadeau was voor vaderdag. Daarom liepen zijn kinderen mee. Vaderdag en de Processie vielen vaak samen.
- Vroeger waren er koetsen in de Processie, nu zijn het huifkarren want daar past meer op. Elke kar wil zo ver mogelijk vooraan lopen want dan hoeven de wandelaars niet zo ver te lopen. Daarom wordt er over de volgorde gelood.
- In de kerk in Handel passen niet meer alle pelgrims in. Daarom wordt de laatste jaren de mis aan het einde van zaterdag in het Processiepark gegeven. Tenzij het erg slecht weer is. Het Processiepark is ook speciaal aangelegd voor dit. Veel heiligdommen hebben processieparken voor deze gelegenheden.
- Soms worden er nieuwe liedjes gemaakt voor de Processie.
- De Kroniek van Handel wordt op zaterdag om 19.00 uur voor de mis gezongen. Maar wel alleen dan, niet een andere keer.
- De man liep wel eens als oefening 16km heen en terug naar Meerveldhoven op zondag.

Familie G.

- De vrouw liep al 27 jaar mee. Haar grootste motivatie was familie en traditie. Haar familie loopt veel mee en haar man ook. Een van de familie leden droeg het kruis voor de Processie
- Iedereen in Valkenswaard loopt ook mee dus het is echt traditie. De vrouw vindt 40 km wel ver en ze lopen ook te snel. Dus ze is ook soms maar alleen heen gelopen of gaat op de kar zitten. Het mooiste aspect vindt ze het aankomen in Handel met de stoet en de liederen Ave Maria en anderen.
- De liederen zijn mooi maar hebben wel een vreemde en oude tekst. De liederen zijn fijn om op een bepaald tempo te lopen en even het lopen te vergeten. Zij zingen vaak met hun eigen groep de liederen en niet met de harmonie. Die kunnen ze niet horen, ondanks dat ze toch vaak vooraan lopen. Ook hebben de liederen een verschillend tempo. Tijdens de Processie en in de kerk hebben ze een andere melodie. Dus iedere groep zingt een ander lied.
- De vrouw loopt dus mee voor de traditie maar ook wel voor het geloof. Ze doet wel tot Maria bidden en steekt kaarsjes op voor de familie.
- Zij ziet geen spanning tussen mensen. Het is wel een beetje een prestatie-loop geworden. Sommige mensen hadden ook gesponsorde shirts aan. Dat vond de organisatie en de religieuzen niet leuk. Dus dat is nu niet meer. Het is ook de bedoeling dat je in nette kleren of goede kleren gaat lopen. Dus geen sportkleren of korte rokjes ofzo. Het is geen sportieve loop. Vroeger had iedereen zijn zondagskleren aan. Rijke mensen gingen toen ook op de kar en de armen moesten lopen. Nu wil iedereen lopen.
- De laatste jaren blijft de familie G. in Handel slapen. Zij slapen dan in een tent op een grasveld en dus niet bij andere mensen. Andere Valkenswaarders of hun familie nemen dan de tent mee en brengen die naar Handel. De tent moeten ze dan nog wel zelf opzetten.
- Eerst gingen ze altijd terug naar huis, de vrouw tenminste. Dan bracht ze de volgende dag weer eten mee. Nu doen de kinderen dat.
- De vrouw vindt het meer kleine groepjes in de Processie dan dat het een groepsgebeuren is. Dit verschilt dus met de familie L.
- Het voorste stuk in de Processie loopt altijd netjes maar daarachter wordt het rommelig. Dan is het dus minder strikt en kan je wel wisselen etc. De rijen verschuiven dus. Elke groep zoekt elkaar toch weer op.
- Ze hebben maar 20 minuten pauze. Voordat de laatste groep er is kan de eerste groep al weer gaan lopen. Zo groot is het dus geworden. De vrouw heeft vaak een vaste volgorde tijdens de pauze. Eerst plassen, dan naar de kar, dan eten en dan moeten ze al weer weg.

Interview Oud-president meneer T.

- Meneer T. heeft al 56 keer meegelopen en is nu 64 jaar oud. Sinds 1996 zit hij op de kar omdat hij last heeft van een hart ziekte en bijna blind is. Hier was hij geëmotioneerd over omdat hij veel liever mee loopt dan op de kar te zitten. Nu heeft hij het ook wel leuk op de kar. Sinds zijn 5de of 6de levensjaar loopt hij al mee met de Processie. Toen zat hij ook al vaak op de kar.
- Voor meneer T. is de Processie geen prestatie of trainingsloop. Hij heeft ook nooit getraind voor de Processie. Dat wordt nu wel door sommigen gedaan en daar is T. niet zo blij mee
- Volgens meneer T. is voor Valkenswaarders de plaats Handel emotie. Het betekend verbondenheid en soms emoties die je moeilijk kunt benoemen. Het gaat nog steeds wel over het geloof, maar je kunt geloof heel breed zien. T. ziet geloof als een soort regels voor het leven. Mensen hebben regels nodig om in de samenleving te kunnen overleven. Op bepaalde momenten in het leven heb je het geloof nodig. Daarom heeft T. ook veel Maria beelden thuis staan
- Vroeger naar zijn oma hem mee naar Handel. Daarom heeft hij er een verbintenis mee. Hij verteld dat vroeger ook al veel mensen meeliepen in de hoop dat een bepaald persoon genas van een ziekte.
- Nu zijn de gelovigen in de Processie nog maar een klein deel. Vroeger was dat veel meer.
- Vroeger werden de broedermeester verzocht om broedermeester te zijn. Je werd dus uitgekozen en kon je niet zomaar aanmelden. Ook toen al waren de broedermeesters van de Processie geen echter broeders. Het waren gewone leken die een extra steentje wilden bijdragen. Volgens T. waren de broedermeester toch een beetje van de elite klasse in Valkenswaard. T. was dit zelf niet. Hij werd in 1974 broedermeester. Toen was hij 20 jaar oud en dus een van de jongste broedermeesters. Meestal waren de broedermeesters oude mannen maar toen wilden het Broederschap de jongere generatie wat meer bij de Processie en het geloof betrekken en dus werden er jonge broedermeesters aangesteld. Dit heeft maar weinig resultaat gehad.
- Vroeger had het Broederschap alleen maar mannen. Pas sinds 2002 mogen ook vrouwen broedermeester worden. T. vind dit echt een aanwinst voor het Broederschap. De vrouwen hebben veel goede ideeën in te brengen. Het Broederschap vergaderde vroeger 1 of 2 keer per jaar en bestond uit 8-10 broedermeesters. Het was volgens T. niet zo formeel als het er uit zag.
- Sinds de jaren zeventig nam het aantal deelnemers af. Dit komt door de secularisatie. Toen deden nog maar ongeveer 150/200 mensen mee aan de Processie. Het Broederschap heeft eigenlijk niet veel verandert en toch zijn er meer pelgrims bij gekomen. Het is typisch voor Valkenswaard, aldus T., dat iedereen welkom is in de Processie. Niemand wordt buitengesloten dus ook mensen van andere geloven mogen mee lopen.
- Het Broederschap heeft nooit reclame gemaakt voor de Processie. Dit doen ze nu nog steeds niet. De vaste kern van de pelgrims gaat toch wel elk jaar. Veel mensen lopen ook uit gewoonte mee. De onderlinge verbondenheid is erg belangrijk. Daarnaast was het voor veel mensen ook een jaarlijks uitje waar ze graag meegingen.
- T. verteld dat er ook wel mensen uit het buitenland en de rest van Nederland komen zoals Groningen, Zeeland en Duitsland. Dit noemt hij echter geen toeristen maar pelgrims die vaak alleen of in een klein groepje meelopen. Dit zijn echter niet veel mensen. De meeste mensen komen toch uit omstreken Valkenswaard.
- De Processie trekt vooral mensen die voor Maria meelopen. Dus geloven in Maria. Maria is hierbij belangrijker dan Jezus Christus en wordt gezien als een moeder figuur voor iedereen.

- Volgens T. hoeft het Broederschap weinig in te grijpen in de Processie. Er zijn weinig ongeregelheden of de groep spreekt zelf mensen er op aan. T. noemt bijvoorbeeld dat het niet gepast is om korte kleding te dragen of bier te drinken tijdens het lopen. de pelgrims spreken elkaar hier op aan. Ook zijn er vroeger wel wat ongeregelheden geweest zoals een man die een grote radio meenam of groepen jongeren die in Handel kampeerden en de sfeer verstoorden. Ook zijn sommige mensen wel eens dronken en die worden dan uit de Processie gezet. Er is dus wel een bepaalde groepsdruk en ongeschreven regels.
- Veel pelgrims blijven in Handel slapen. Voornamelijk vroeger hadden mensen geen auto en konden ze niet meer terug. Dan moesten ze wel in Handel blijven slapen. Tegenwoordig gaan veel mensen terug met de auto. Ongeveer 50% blijft nog in Handel slapen. Dit wordt niet geregeld door het Broederschap.
- Als misdienaar of van de scouting wordt er een slaapplek voor je geregeld. De Harmonie blijft altijd bij dezelfde familie op zolder slapen. Vroeger werd er dus wel eens in het Processiepark geslapen of bij een voetbal vereniging. Dit mocht dan van de pastoor maar het bleek een fiasco. Er waren toch mensen die de sfeer verpesten of jongeren die erbij kwamen staan maar niet meeliepen. Nu mag er dus niet meer worden gekampeerd tijdens de Processie. Nu verblijven mensen in tuinen, hotels of bij gezinnen.
- T. vindt het lastig uit te leggen waarom de Valkenswaardse Processie zo populair is.
- Niet iedereen vindt de liederen van de Processie leuk. Het zijn erg devotionele liederen met veel verwijzingen naar vroeger en het geloof. Daarom vindt niet iedereen het leuk. Ze zijn ouderwets.
- Volgens T. zijn er geen ruzies binnen de Processie. Soms wel wat kleine conflicten maar die worden door de groep zelf opgelost. De organisatie doet er niks aan.
- Het Broederschap en de Processie probeert niet te vervreemden van de maatschappij. Ze hebben bijvoorbeeld een Facebookpagina en er wordt een app gemaakt voor op de telefoon om de pelgrims van informatie en updates te voorzien tijdens de Processie.
- De vrouw van T. heeft nog nooit meegelopen en ook zij kinderen niet.
- Het lopen voor T. is wel belangrijk. Zonder prestatie voelt het niet goed. Je moet wel werken voor je beloning in Handel.
- De grootste motivatie voor T. is dus de saamhorigheid en het bereiken van een gezamenlijk doel. Ook een ode brengen aan Maria is voor T. belangrijk. Voor hem is dat een soort heilige moeder. Hij is dus dankbaar voor Maria.
- Het Broederschap onderhoudt de kerk en ook de Maria kapel. Die hebben ze de laatste jaren erg opgeknapt. Deze kapel is ook een plek voor ontmoeting van anderen gelovigen en processie mensen. Daarnaast haalt het Broederschap nog contributie op.
- T. denkt dat het in de toekomst nog groter zal worden de Processie. Sommigen broedermeesters vinden dat slecht maar T. heeft daar geen probleem mee. Wel moeten dit mensen zijn die betrokken zijn bij de Processie en dus niet toeristen. Ze moeten een band hebben met de Processie of met Maria.

Interview Pastoor van Valkenswaard

- De pastoor is ook lid van het Broederschap en zit bij de organisatie en vergaderingen. Hij is de verbintenis van de Kerk met de Processie.
- Hij is de pastoor van de Nicholaaskerk in Valkenswaard. Daar vertrekt de Processie ook op zaterdag ochtend.
- De taak van de pastoor is om 's ochtends de kerk open te doen (5.15 uur) zodat mensen kunnen bidden. Dan om 6:00 uur luid de pastoor de klokken als startsein voor de Processie. De pastoor gaat dan naar Handel om daar om 19:00 uur de mis te houden in de kerk. Zondag ochtend houdt de pastoor een mis in het parochiepark en verwelkomt hij de pelgrims weer in Valkenswaard om 21:00 uur. Hij verwelkomt de pelgrims vanaf de kruising voor de kerk en loopt dan met hen mee de kerk in. Dan is er geen mis maar wel gebed van de pelgrims en er worden liederen gezongen bij binnenkomst. Dit duurt wel 10 minuten voordat alle pelgrims binnen zijn en dan is de kerk propvol. Veel mensen moeten dan staan want er zijn niet genoeg zitplaatsen. De harmonie sluit de stoet af en komt als laatste binnen in de kerk. De pastoor loopt dus zelf niet mee met de Processie
- De pastoor van Handel heeft tijdens dit weekend andere dingen te doen. De pastoor van Valkenswaard is dan dus verantwoordelijk voor de missen dat weekend.
- De mis op zaterdag is in de kerk van Handel maar omdat deze kleiner is dan de kerk in Valkenswaard kan maar de helft van de pelgrims erin. Daarom wordt op zondagochtend de mis in het Processiepark gedaan. Als het slecht weer is, is het wel in de kerk.
- De pastoor heeft nog nooit meegelopen met de Processie. Wel eens gefietst tijdens een ander weekend.
- De pastoor vertelde ook dat de laatste jaren enkele bussen ook naar Handel gaat om de ouderen die niet meer goed kunnen lopen naar Handel te brengen. Dit zijn vaak mensen die al jaren meeliepen maar nu niet meer kunnen. Dit vind de pastoor een erg mooi initiatief
- Grootste motivaties pelgrims:
  - Traditie van families. Mee opgegroeid. Reünie van mensen
  - Sportiviteit
  - Overledenen herdenken of zieken steunen/genezing vragen
- Mensen kunnen ook elk jaar in de kerk een intentie opschrijven voor de Processie of voor iemand. Deze worden in een box verzameld en megedragen tijdens de Processie. Ook kunnen intenties worden doorgegeven aan het Broederschap. Deze worden dan soms voorgelezen. De overleden mensen worden sowieso voorgelezen. En dit duurt al erg lang.
- Elk jaar hebben ze ook een jaarthema. Dit jaar is dat traditie (zie boekje)
- In de boekjes die het Broederschap geeft aan de pelgrims staat informatie over de jaarlijkse intentie. Deze wordt ook op de site gezet en aan de pers gegeven.
- Mooiste aspect Processie:
  - Zo veel mensen bij elkaar die elk jaar meedoen
  - De combinatie van jong en oud
  - Saamhorigheid en verbondenheid
  - Aankomst in Handel
  - Zaterdagavond mis = na de mis gaan mensen op de terrasjes zitten en in de cafés. Daar praten ze na over de Processie en over andere dingen.
  - Misviering op zondag in het park en uitzwaaien
  - Thuiskomen in Valkenswaard
- Van oudsher is het een klassieke traditie dat bedevaarten serieus en gezellig zijn. Dus het is prima dat pelgrims ook kletsen en het gezellig hebben. Als er ook maar aandacht is voor het serieuzere gedeelte.

- Iedere pelgrims/mens heeft een rugzakje met goede herinneringen en slechte herinneringen. Iedereen gaat daar op een andere manier mee om. De Processie is een manier om dat met andere mensen te delen en je hart te luchten. Als is het maar een paar minuten, mensen voeren erg diepe gesprekken tijdens de Processie en dat is goed vind de pastoor. Mensen hebben dan tijd om na te denken over het leven en de goede en slechte dingen die ze hebben
- Liederen: de liederen zijn wat ouderwets maar er zijn ook nieuwe liederen zoals 'Naar Handels oord' en het traditionele lied 'Kinderen van Maria'. Het Broederschap zorgt er dus ook voor dat er nieuwe liederen komen. Dit laten ze over aan een commissie van muzikanten die verstand hebben van tekst en melodieën. Het lied 'Naar Handels Oord' is er pas sinds vorig jaar en was erg goed bevallen. Dus dat lied wordt nu veel gezongen. Dit lied verbindt het traditionele met het moderne.
- Conflicten = volgens de pastoor zijn er geen conflicten tussen religieuzen of niet-religieuzen. Het Broederschap is wel strikt en probeert zich aan een bepaald kader te houden. De bedevaart is erg vrij maar binnen het kader moeten ze wel blijven. Hier wordt het voorbeeld van de bloemen en de prestatie loop weer genoemd.
- Iedereen is dus welkom volgens de pastoor maar het moet wel religieus blijven. Volgens de pastoor zijn de meeste mensen dit ook en is er maar een klein groepje die niet zingt of meedoet aan de religieuze aspecten van de Processie. De meesten mensen doen dit dus wel volgens hem. De meeste mensen passen zich aan.
- Broederschap is zich bewust van de modernisering en gaat daarin ook mee. Ze blijven wel vasthouden aan de traditie maar houden wel oog op het heden. Bijvoorbeeld dus met nieuwe liederen. De Processie moet wel blijven leven en niet een archiefstuk worden.
- Toekomst = pastoor denkt dat het aantal pelgrims gelijk blijft. Het zal dus nog wel lang voorbestaan de Processie. De behoefte van de mens naar saamhorigheid, fijn gezelschap en hun hart luchten bij mensen en Maria zal altijd blijven bestaan, aldus de pastoor. Bedevaart heeft dus een toekomst. Maria is belangrijk voor de mens en kan nog veel mensen inspireren.
- De pastoor is sinds 2012 waarnemend pastoor en sinds 2013 doet hij de mis tijdens de Processie. Daarvoor was hij pastoor van Geldrop en Budel
- Kapel van de Processie in de kerk in Valkenswaard wordt het hele jaar wel goed bezocht door pelgrims.

BIJLAGE 4: ENQUETE

Enquête Motivaties Handelse Processie

Leeftijd:

Aantal keer Processie gelopen:

Motivatie	Ja	Beetje	Nee
Maria vereren			
Saamhorigheid			
Mijn geloof versterken			
Genezing of gunst vragen			
Anderen helpen of begeleiden			
Mooie wandeltocht			
Reflectie op het leven			
Wereldkerk beleven			
Weggaan van de dagelijkse sleur			
Nieuwsgierigheid			
Een hogere macht ervaren			
Spirituele ervaring			
Beloofte houden			
Boetedoening / vergeving vragen			
Gelovigen ontmoeten / geloof uitoefenen met anderen			
Dankbaarheid			
Bidden			
Verlichting zoeken			
Opgegroeid met bedevaart			
Ontspannen			
(Her)ontdekken identiteit			
Overledenen herdenken			
Fijn gezelschap			
Voor Gods zegen of Maria's hulp			
Bedanken voor het leven			
Sportiviteit			
Genieten van de natuur			
Veel mensen in de buurt gaan			
Traditie			
Bidden voor een betere wereld			

BIJLAGE 5: INTENTIE HANDELSE PROCESSIE 2018

Valkenswaard, april 2018

Weet U dat er drie manieren zijn om de bedevaart naar Handel te steunen?

1. Door zelf de bedevaart mee te maken.
Dit jaar op 16 en 17 juni.
2. Door naar goed Valkenswaard gebruik de Handelse processie zondag tegemoet te wandelen.
3. Met uw financiële bijdrage, waarvoor bij deze onze dank.

Zaterdagochtend 16 juni is de H. Nicolaaskerk open vanaf 5.30 uur voor een bezoek aan de kapel.

Diensten in Handel: zaterdagavond in de kerk H. Mis om 19.00 uur
zondagmorgen in processiepark H. Mis om 09.00 uur

President en Broedermeesters van de Broederschap der Handelse Processie.

Voor meer informatie zie:

www.handelseprocessie.nl en www.facebook.com/handelseprocessie

*Ik droom...ik voel me een deel van een groter geheel,
van een lange stoet van mensen,
die vanuit het verleden naar morgen trekken.
In hun spoor ga ik verder.*

Dit jaar wil de broederschap der Handelse Processie speciale aandacht vragen voor het begrip 'traditie'. Is het niet wonderlijk, dat deze oude traditionele bedevaart nog steeds bestaat in een maatschappij, waarin vernieuwingen elkaar in hoog tempo opvolgen?

Het begrip 'traditie' lijkt tegenwoordig onder druk te staan. Voor sommigen is het een excuus om dingen bij het oude te laten, terwijl anderen er op wijzen dat ook tradities veranderen. Geldt dit ook voor de Handelse Processie? Het zal altijd wel een Mariabedevaart blijven, maar de geloofsbeleving van de pelgrims is door de jaren heen wel veranderd. De uiterlijke vorm lijkt al vele jaren hetzelfde, maar is de inhoud dat ook?

Traditie heeft te maken met 'doorgeven'. We kunnen ons afvragen, wat dat voor de bedevaart inhoudt. Wat kan het oude ons bieden? Wat nemen we tegenwoordig nog over? Wat spreekt ons nog aan? De Handelse Processie staat voor het daadwerkelijk beleven van de diepere waarden die mensen verbinden, met elkaar, met een groter geheel, met Maria. Het gaat hierbij niet alleen om het ervaren van troost, hoop en dankbaarheid, maar ook voor het aangaan van uitdagingen. Met Maria kunnen we ons afvragen, hoe we onze pelgrimstocht door het leven zelf vervolgen. Blijven we bij het oude vertrouwde spoor of durven we nieuwe paden te betreden? Laten we alles zomaar gebeuren of doen we zelf ook iets? Voor een bezinning op deze vraag is de intentie:

Traditie weer beleven! Wat geef jij door ?